

Mokslo Lietuva

SU ALGIMANTU GRIGELIU APIE VYTAUTĄ GUDELĮ
KONFERENCIJA APIE MOKSLOMETRIJĄ

■ 2–3 p.

■ 10 p.

J. GAGARINO SKRYDŽIO
Į KOSMOSĄ 50-OSIOS
METINĖS

■ 10 p.

■ 4–5 p. Minint dailininko grafiko Kęstučio Ramono 75-ąsias gimimo metines

■ 11 p. 1831-ųjų metų sukilimo metinės

Nr. 10(454)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Seirijų vėžliukai pakvietė į lietuviško žodžio šventę

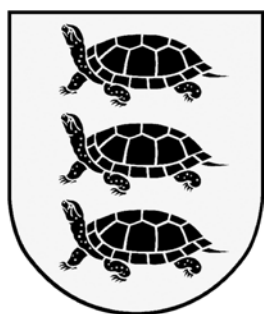
Gedimino Žemickio nuotrauka

Kasmet abiturientų dovanojami suoleliai puošia taką į Seirijų A. Žmuidzinavičiaus gimnaziją

Gimtosios kalbos, spaudos ir knygos diena nuvilnijo per Lietuvą tarsi gaivaus pavasarinio lietaus šuoras. Tiesa, apie orą to nepasakysi, nes staiga atšalę gerai savaitei pristabdė sodų žydėjimą, privertė su nerimu žvelgti į pražydušius trešnių medžius – ar nakties šalnos nepakąs žiedų.

Šiame „Mokslo Lietuvos“ redakcija turėjo galimybę rinktis gimtajai kalbai, spaudai ir knygai skirtą renginį, pradėdamas nuo aukščiausių šalies institucijų, garbingiausių bibliotekų ir baigiant mažiau plačiosios spaudos liaupsinamomis vietovėmis, bet dėl to jos netampa mažiau įdomios ir reikšmingos. Teko rinktis ne pagal dydį, sugebėjimą garsintis ar kitus masiškumą liudijančius dalykus, bet platesnės visuomenės dėmesio neišlepintą vietovę, kurios gyventojai net ir tokio laikraščio kaip „Mokslo Lietuva“ gal nėra girdėję. Pasirinkti Seirijai, kurie Gimtosios kalbos, spaudos ir knygos dienos minėjimą gegužės 6-ąją skyrė savo įkūrimo 500 metų sukakčiai paminėti.

Seirijų miestelio herbas

tik anoji buvo skirta artėjančiai miestelio įkūrimo garbingai sukakčiai paminėti. Vadinas, neišsemta tema ir gyvas seirijiškių siekis į vertingą savo krašto istorinį, kultūrinį ir dvasinį paveldą atkreipti įvairių sričių mokslininkų dėmesį, sušalinti juos tolesniems tyrinėjimams. Esama ir dar vieno labai kilnaus ir palaikytino siekio: skatinti iš Seirijų krašto kilusius mokslininkus, įvairių

Seirijiškių programa patraukė ne ypatingų linksmųjų pažadais, bet turininga konferencija „Seirijų praeitis ir dabartis“.

To paties pavadinimo respublikinė tarpdisciplininė konferencija Seirijuose buvo surengta ir 2010 m. spalį,

sričių kūrėjus, inteligentus aktyviau palaikyti ryšius su vietos bendruomene vykdant kultūrinį šviečiamąjį darbą. Kad miestelio praeitis turtinga įvykių, o dabartis verta susidomėjimo buvo išties gera proga įsitikinti.

Šių eilučių autoriaus ryžtą aplankyti Seirijus lėmė ir dar viena priežastis: tiesiog neįmanoma buvo atsispirti svarbiausios konferencijos organizatorės Lionės Cibulskaitės-Lapinskienės neatremiamiems argumentams. Seirijų vidurinė mokykla (dabar Seirijų A. Žmuidzinavičiaus gimnazija) baigusi ponias Lionė yra Panevėžio Mykolo Karkos pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja ekspertė, Lietuvių katalikų mokslo akademijos narė. Įstojo į doktorantūrą, o kad yra uoli doktorantė įrodė pradėjusi vadyti profesorius Arnoldo Piročkino ir kitus „Mokslo Lietuvoje“ išspausdintus lietuvių kalbai ir lituanistikai skirtus straipsnius, priminusi ir akademikui Vladimirui

Šis pašnekesys su Parmos universiteto Italijoje profesoriumi, kalbininku, Lietuvos mokslų akademijos užsienio nariu, Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademiku, Vilniaus universiteto habilituotu daktaru, Klaipėdos universiteto garbės daktaru, Lietuvos didžiojo kunigaikščio ordino kavalieriumi Gvidu MIKELINIU (Guido Michelini) gali atrodyti gerokai netikėtas, nes apie tai, kas senųjų lietuvių kalbos paminklų tyrinėtoji svarbiausia, nekalbėsime. Kalbėsime apie operą ir politiką, nelengvai suderinamus dalykus. Nebent padėtų Aristotelis, politiką apibrėžęs kaip meną valdyti valstybę. Kad opera, sujungusi žodį, muziką ir judesį, jau pagal savo prigimtį pretenduoja į menų sintezės vaidmenį, vargu ar kas galėtų užginčyti. Taigi jei klausimės Aristotelio, su Gvidu Mikeliniumi kalbėsime apie menus, tačiau ganėtinai skirtingas jų raiškos formas.

Gvidas Mikelinis apie operos Lietuvoje ištakas, Valdovų rūmus ir Benitą Musolinį

Postūmį pokalbiui suteikė Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai, išleidę knygą „Opera Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmuose“. Knygoje publikuojami trijų XVII a. Vilniaus Žemutinės pilies teatre pastatytų operų libretai, jų vertimas į lietuvių kalbą, dr. Dainiaus Būrės komentaras „Dvaro vertybės Virdžilijaus Pučitelio (Virgilio Puccitelli) libretuose“ ir knygos sudarytojos habil. dr. Jūratės Trilupaitienės studija „Dramma per musica XVII a. pirmosios pusės Vilniuje“. Knyga visuomenei pristatyta Valdovų rūmų renginyje „Prie operos Lietuvoje ištakų“. Mintimis apie operos meną dalijosi knygos autoriai, vertėjas prof. habil. dr. Gvidas Mikelinis, muzikologai Laima Vilimienė ir prof. dr. Jonas Bruveris.

Tarpininko vaidmuo – ne antraeilis

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis profesoriau Gvidai, esate klasikinės muzikos, ypač Volfgango Amadėjaus Mocarto gerbėjas. Šio pašnekesio išvakarėse dalyvavote Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai reikšmingame renginyje, skirtame Vilniaus Žemutinės pilies teatrui ir būtent tame teatre XVII a. statomiems operos spektakliams. Didžiai malonu, kad Lietuvos ryšiai su italų opera, italų muzika – tai ne vien mūsų šalių muzikinės kultūros istorija, bet ir ryškėjantys būsimo bendradarbiavimo ženklai. Jums taip pat tame bendradarbiavime gali tekti ne antraeilis vaidmuo. Koks tai galėtų būti vaidmuo?

Gvidas Mikelinis. Tarpininko vaidmuo. Jau gerą dešimtį metų bendradarbiauju su Lietuvos muziejais, iš pradžių su Lietuvos dailės muziejumi, o iš to užsimezgė ryšiai ir su Nacionaliniu muziejumi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės

■ Nukelta į 6 p.

■ Nukelta į 8 p.

MŪSŲ GEOLOGAI

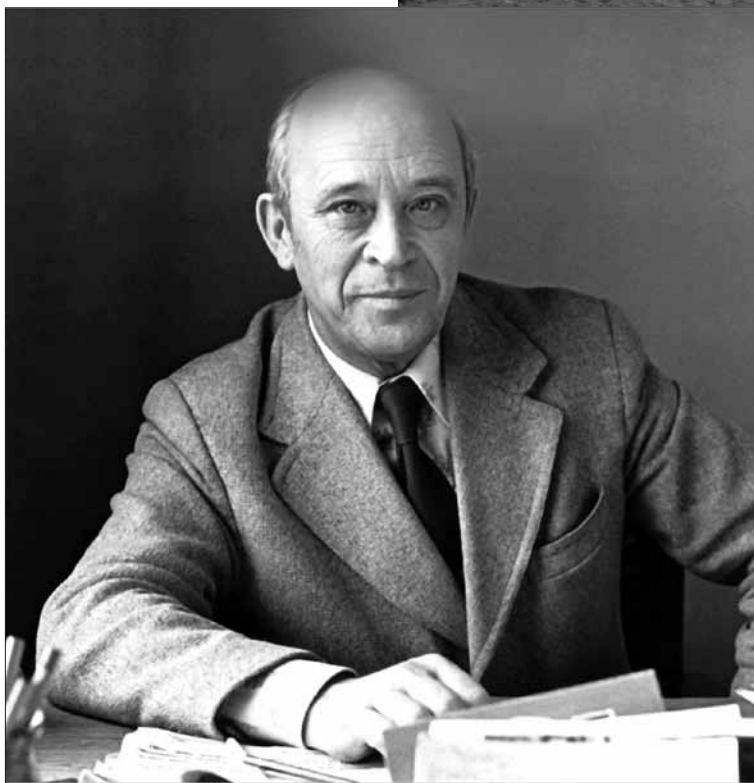
Su Algimantu Grigeliu apie Vytautą Gudelį

Laikas geologui teka kitu greičiu nei kitiems mirtingiesiems. Savo tyrinėjimuose jiems tenka skaičiuoti ne tūkstantmečius, bet milijonus metų, gal todėl šios profesijos žmonės atlaidžiau žvelgia ir į mūsų gyvenimo kasdienybę, kurioje tiek daug bereikalingo blaškymosi, skubėjimo ir nuolatinio teisinimosi dėl laiko stokos. Prasmingiausiems darbams atlikti paprastai vis pristinga laiko. Laikas neįkainojamas, nors gyvenime nieko taip lengva ranka nešvaistome kaip laiko.

Apie laiko fenomeną bene daugiausia sentencijų, aforizmų ir lakių posakių yra palikę rašytojai, poetai ir filosofai. Gali kilti įtarimas, kad mažiau apie laiko fenomeną glaustų formuluočių pateikė fizikai ir matematikai (nors tai būtų tiesioginė jų priedermė), bet taip teigiant galima ir apsirikti. Mat sentencijas ir aforizmus apie laiką rankiojantys humanitarai veikiausiai neskaito „tiksluokų“ raštų, tad ir jose sukaupia išmintis į tuos

Gedimino Žemlicko nuotrauka

akademikas
VYTAUTAS
GUDELIS

Žymusis Baltijos jūros tyrinėtojas akademikas prof. Vytautas Gudelis

sąvadus nepatenka. Apmaldžiausia, kad ir geologų mintys lieka už borto, o juk šios profesijos žmonės tikrai daug ką apie laiko tėkmę galėtų pasakyti. Galėtų ir išsisukti nuo tiesmuko atsakymo, pareiškę, kad tai ne jų tyrimo, taigi ir domėjimosi, objektas. Galimas dalykas, laiko fenomeną jie priima kaip duotybę, kuri yra tokia, kokia yra, ir nereikalaujanti papildomo paaiškinimo.

Mokslo darbai papuošė jų biografijas

Šias mintis apie gerokai vis dar nepažinų laiko fenomeną interviu metu paskatino profesorius Algimantas GRIGELIS, kuriam gegužės 11 d. sukako 80 metų. Kai sakoma, kad iš-

vaizda gali būti apgaulinga – tai apie profesorių. Vargu ar kas galėtų jam duoti tiek metų, jeigu ne išdavikiški popieriai, kuriuose viskas skrupulingai fiksuojama. Veikiausiai išties geologai gyvena ne pagal saulės laikrodį, bet vadovaujasi visai kitais laiko matavimo ir savo gyvenimo principais.

Gal ne visi žino, kad šio geologo, mineralogo, habilituoto fizinių mokslų daktaro vardu pavadinta viena fosilinių foraminiferų gentis (A. Grigelis) ir kelios rūšys. Foraminiferai – tai jūrose ir vandenynuose gyvenantys pirmuonys, kiautuotieji jūriniai gyvūnėliai, sudarantys labai svarbią mitybos grandinę vandenynuose. Jie svarbūs ne vien geologinės praeities organinių pasaulį tiriantiems paleontologams,

mikropaleontologams ir kitų biologijos mokslų atstovams, bet ir geologams. Algimantas Grigelis tyrinėjo mezozojaus eros jūros geologinio periodo foraminiferus, sukūrė jų sistematiką, zonų paplitimo analizės metodiką, ištyrė daugybę kitų šios tyrinėjimų krypties subtilių ir mokslui reikšmingų dalykų. Tyrė ir aprašė Lietuvos bei buvusių Rytprūsių (dab. Kaliningrado srities) jūros, kreidos ir paleogeno sistemų atodangas ir grėžinius, į šių sistemų stratigrafiją įtraukė naujų lietuviškų vardų. Tyrinėjo Baltijos jūros prekvartero geologiją, jos sandarą ir raidą.

Dalyvavo daugybėje mokslinių ekspedicijų, kurių maršrutai nuo Lietuvos driekėsi Latvijos, Estijos, Lenkijos, Ukrainos, Centrinės Rusijos, Timano-Pečioros, Kaukazo, Subpoliarinio Uralo, Taimyro Šiaurės Sibire, Krymo, Čekijos, Moldovos, Danijos, Švedijos vietovėmis, taip pat ir Baltijos jūroje. Mokslinį darbą 1986–1989 m. dirbo Damasko (Sirijos Geologijos ir mineralinių resursų ministerija), 1990–1991 m. – Dartmute (Kanados Bedfordo Okeanologijos institutas), 1994–1998 m. – Stokholme (Švedijos Gamtos istorijos muziejus).

Algimantas Grigelis geologo diplomą įgijo baigęs Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Geologijos skyrių. Po to mokėsi Baltarusijos valstybinio universiteto aspirantūroje (mikropaleontologija). Apsigyęs geologijos ir mineralogijos mokslų kandidato (1993 m. nostrifikuotas gamtos mokslų daktaru) disertaciją dirbo Lietuvos geologijos valdybos laboratorijos vedėju ir ekspedicijos vyriausioju geologu, 1960–1963 m. buvo Lietuvos geologijos instituto mokslinis ben-

dradarbis, o 1963–1977 m. – direktorius. 1981 m. apgynė mokslų daktaro (habil.) disertaciją. Nuo 1994 m. – Vilniaus universiteto profesorius, tais pačiais metais išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu. Nuo 1997 m. – Akademijos Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus sekcijos pirmininkas.

Tai tik maža dalis veiklos ir įvairių pareigų, kurios puošia Algimanto Grigelio biografiją. Dera pridurti, kad jis yra Lietuvos Nacionalinio geologų komiteto įkūrėjas ir ilgametis (1992–2004) pirmininkas, Tarptautinio metraščio „Baltica“ atsakingasis redaktorius ir leidėjas, Europos paleontologų asociacijos narys, Lietuvos ir Švedijos geologų sąjungų narys. Apdovanotas Lenkijos valstybinio geologijos instituto Karolio Bohdanovičiaus medaliu, TSRS valstybine mokslo ir technikos premija už Pabaltijo regiono geologinius žemėlapius ir monografiją (1984 m.), Lietuvos mokslo premija už monografiją „Lietuvos geologija“ (1996 m.), Lietuvos mokslų akademijos akademiko Juozo Dalinkevičiaus vardine premija (2001 m.).

A. Grigelio bibliografijoje ligi šiol buvo 22 parašytos knygos (iš jų 9 autorinės monografijos), daugiau kaip 450 kitų mokslo darbų. Šį pavasarį pasirodė 23-ioji A. Grigelio knyga „Akademikas

Vytautas Gudelis“. Šį kartą A. Grigelis yra knygos sudarytojas, mokslinis redaktorius ir daugiau nei pusės visų tekstų autorius. Apie naująją knygą ir jos herojų Baltijos jūros, jos krantų ir pakrančių tyrinėtoją akademiką prof. Vytautą Gudelį (1923–2007) su jubiliumu profesoriumi Algimantu Grigeliu ir kalbėsime.

Prieš pokalbį žodžiu kitu pristatysime ir profesorių Vytautą Gudelį. Tai asmenybė, kuri savo veikla susiejo du mokslus – geografiją ir geologiją, tapo naujų geomokslų tyrimų kryptį Lietuvoje pradininku, Baltijos jūros geologijos ir paleogeografijos jūros krantų dinamikos tyrinėtoju. Atliko neotektoninius Lietuvos ir viso Pabaltijo tyrimus, sukūrė žemės paviršiaus judesių hipotezę, sudarė neotektoninio aktyvumo žemėlapius. Sukūrė lietuvišką jūrų krantotyros mokyklą, žinomą ir tarptautiniu mastu. Sunku įsivaizduoti lietuviškosios mokslinės terminijos aruodą be V. Gudelio indėlio, jo dėka lietuvių kalboje prigijo apie 340 visai naujų mokslinių terminų. 1954 m. V. Gudelis parengė šešiakalbio „Geologinių terminų žodyno“ rankraštį (lietuvių, rusų, anglų, vokiečių, prancūzų, lenkų), o jo sudarytas „Geologijos ir fizinės geografijos terminų žodynas“ (1956 m.) tapo pamatu ir dabartinei geologijos terminijai. 1993 m. išleistas

Mokslo Lietuva

Geriami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centrų MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

jo parengtas keturkalbis „Jūrų krantotyros terminų žodynas“ (lietuvių, rusų, vokiečių, anglų). Galima tik apgailestauti, kad rankraštyje liko „Baltijos pajūrio lietuvių žvejų marinistikos žodynelis“ (1987 m.).

Už žymų indėlių tiriant Baltijos jūrą ir jos krantus, už tarptautinį mokslinio darbo organizavimą 1992 m. jam suteiktas Upsalos universiteto garbės daktaro vardas. 1995 m. V. Gudelis paskelbtas Europos krantų apsaugos sąjungos garbės nariu. Kai 1990 m. pavasarį buvo įsteigtas savarankiškas Geografijos institutas, V. Gudelis buvo paskirtas pirmuoju jo direktoriumi.

Tai tik maža dalis šio mokslininko nuveiktų darbų, kuriems net trumpai apibūdinti tektų skirti atskira, ir gal ne viena, publikacija. Reikia manyti, kad kalbindami profesorių Algimantą Grigelį, daugiau sužinosime ir apie jo sudarytos knygos herojų.

Geologinė praeitis tampa geografine dabartimi

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis profesoriau, pirmiausia leiskite Jus pasveikinti su reikšmingu jubiliejumi, kurį pasitinkate su tik ką pasirodžiusia knyga „Akademikas Vytautas Gudelis“. Kodėl ėmėtės sudarinėti ir rašyti būtent šiam mokslininkui skirtą knygą?

Algimantas Grigelis. Jaučiau didelę vidinę paskatą tokią knygą apie Vytautą Gudelį sudaryti. Žinoma, yra įžymių mokslininkų, kurie patys apie save, savo gyvenimą ir veiklą parašo knygą, kai kurie gal ir ne vieną. Tačiau tokios kaip ši knyga apie save neparašys. Gali parašyti apie savo siekius, kelią į mokslus, darytus ar nespėtus padaryti darbus, bet visai kitas dalykas, kai apie tave parašo kiti – pastebi tokius gyvenimo ir veiklos subtilumus, apie kuriuos pats žmogus gal nelabai ir susimąstytų. Pagaliau ar daug turime knygų apie mūsų žymiausių mokslininkų, jau palikusius šį pasaulį? Tokių knygų nėra daug.

ML. Net apie istoriką akademiką Juozą Jurginį dar nėra parašyta knyga. Nors pats akademikas parašė daug knygų. Vis apie kitus rašė, bet jam skirtosios vis dar nesulaukėme, nors 2009 m. buvo minimos 100-osios istoriko gimimo metinės.

A. Grigelis. Apskritai apie tai nemąstoma. Jokios šios srities mokslo populiarinimo politikos neišvengiu. Labai gaila. Kalbant apie V. Gudelį, parodžiau, kaip sakoma, iniciatyvą iš apačios. Susidūriau su visai nelauktais sunkumais. Tokiais atvejais žmogus gal ir pagalvoji: ar ne geriau tuos trejus metus reikėjo skirti knygai apie save patį? Bet tai buvo laikina abejonė, nes Vytautas Gudelis – tai mokslininkas ir asmenybė iš didžiosios raidės, verta ne vienos knygos.

ML. Ar jaučiatės Vytauto Gudelio darbų tęsėju?

A. Grigelis. Tiesiogiai nesu V. Gudelio darbų tęsėjas, o mano paskata sudaryti jam skirtą knygą siejasi su kitais dalykais. Kartu su V. Gudeliu man neteko dirbti. Jei ir turime ką bendro parašę, tai vieną kitą straipsnelį apie Mokslų akademijos veiklą – ne daugiau. Man teko tyrinėti prekartero geologijos ir paleontologijos objektus, ligi šiol esu užsiėmęs mokslo istorijos dalykais, nes istorija apskritai mane domina. Mėgstu dirbti archyvuose, ir kiek laiko leidžia, tą darau. O V. Gudelis dirbo darbus, kurie glūdi tarp geologijos ir geografijos, ir tą sąsają gerai išreiškia jo posakis: „Geologinė praeitis tampa geografine dabartimi“. Iš šio profesoriaus posakio, ko gero,

ir aiškėja jo paties požiūris į dirbtus ir padarytus darbus.

Iš Vytauto Gudelio perėmė du dalykus

A. Grigelis. Mes pradėjome artimai bendradarbiauti ir kai 1992 m. buvau išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu ekspertu, o 1994 m. – nariu korespondentu. Mūsų bendravimas ir bendradarbiavimas metams bėgant stiprėjo, galimas dalykas, V. Gudelis manyje įžvelgė asmenį, kuriam gali kai ką perduoti. Gal ne savo tyrinėjimų ir net ne mokslo srityje, nes mūsų mokslo kryptys skirtingos, bet veikia Mokslų akademijos veiklos bare. Buvo du dalykai, kuriuos iš tiesų perėmiau iš Vytauto Gudelio ir toliau plėtoju. Pirmas – tai tarptautinio metraščio „Baltica“ leidyba. Šį leidinį V. Gudelis įkūrė 1963 m. ir iki 1983 m. buvo jo redaktoriumi. Jam vadovaujant buvo išleisti septyni „Baltica“ tomai, kurie ir šiandien nepaseno, nes juose išspausdinta labai reikšminga, net unikali medžiaga, skirta Baltijos jūros ir jos krantų tyrinėjimams. Man teko šio metraščio leidybą perimti, o šiuo metu jis pagal cituojamumą įeina į geriausių Lietuvos mokslinių žurnalų penketuką.

ML. Dėl kokių priežasčių V. Gudelis negalėjo tęsti metraščio „Baltica“ leidybos?

A. Grigelis. Dėl labai pablogėjusio regėjimo profesorius nebegalėjo skaityti, paskui nebematė ir rašyti. 1993 m. jis man perdavė šio metraščio leidybą, parašęs Mokslų akademijos prezidiumui atitinkamą teikimą, o 1997 m. V. Gudelis man perdavė ir pirmininkavimą Mokslų akademijos Geomokslų sekcijai. Tą antrąją veiklą, kurią perėmiau iš V. Gudelio, ir toliau plėtoju.

Ilgainiui tų bendrų mūsų reikalų nemažėjo.

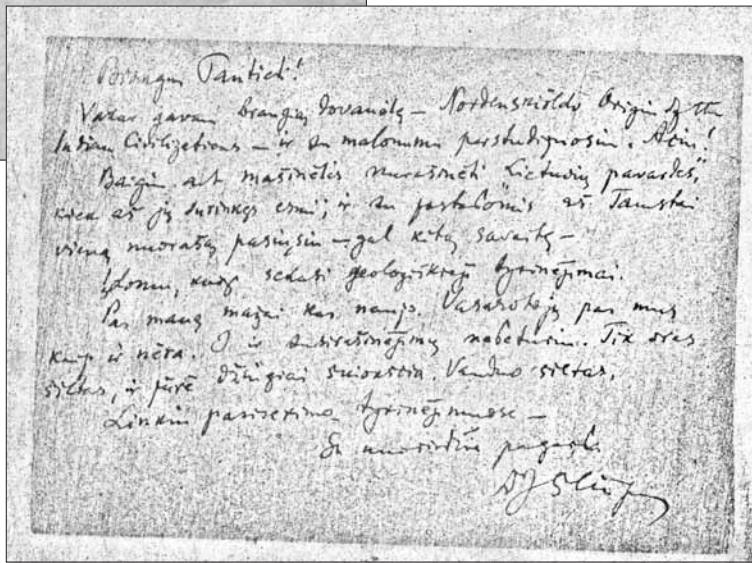
V. Gudelis dažnai man paskambindavo ir kuo toliau, tuo daugiau mums teko bendradarbiauti. Neretai tekdavo buvoti V. Gudelio namuose, kaskart mažiausiai valandą ar pusantros. Aptarinėdavome įvairiausių reikalus.

ML. Kas labiausiai profesorių domindavo?

A. Grigelis. Turėdamas regėjimo negalią, jis klausėsi tik radijo ir televizijos, o jam rūpėjo, kas vyksta Akademijoje, ypač Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriuose, kuriam mudu priklausėme kaip Akademijos nariai. Profesoriumi buvo svarbu, kas apskritai vyksta Lietuvos geologijoje – tuometiniame Lietuvos geologijos institute,

Savaistraštyje „Panevėžio apygardos balsas“ (1942, spalio 3 d.) pasirodė jo straipsnis „Naujoji Gvinėja žiūrint pro padidinamąjį stiklą: neištirtos salos vidurys, laukiniai žmonės, keista žmonių rasė“, o dienraštyje „Naujoji Lietuva“ (1942, kovo 15 d.) – straipsnis „Papua pasakoja“.

Naujoje knygoje įdėjau faksimilę iš V. Gudelio nebaigto versti kūrinių „Naujosios Gvinėjos papua gyvenimo vaizdai“, prie kurio V. Gudelis

Jono Šliūpo laiško Vytautui Gudeliui faksimilė ir vokas. 1942 m. LMAVB RS, F-323 (iš knygos „Akademikas Vytautas Gudelis“, 2011, p. 262)

Vilniaus universitete ir Lietuvos geologijos tarnyboje.

Kas Gudelį traukė prie Naujosios Gvinėjos gyventojų

A. Grigelis. Paskui žodis po žodžio kalba beveik visados pakrypavo į V. Gudelio vieną mėgstamiausių temų – Polinezijos, Mikronezijos, Melanezijos, t. y. Ramiojo vandenyno Okeanijos salų gyventojų kultūrą, istoriją, gyvenimo būdą. V. Gudelis visu tuo nepaprastai domėjosi. Tai nebuvo jo mokslinių tyrinėjimų objektas, ko gero, tą savo susidomėjimą jis atsinešė

dirbo 1937–1940 m. Vertimo pavadinimas: „Trumpas, pakarto kanako, gyvenimo aprašymas“ (vertėjo skyryba – Redakcijos pastaba). Puslapis prasideda Rabolio tribunolo paskelbto sprendimo grėsminga ištrauka: „...esi nuteistas pakarti už kaklo iki neateis mirtis“. Nebaigto vertimo rankraštis saugomas Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje V. Gudelio fonde.

ML. Kaip atsitiko, kad keturiolikmetis V. Gudelis taip susidomėjo Naujosios Gvinėjos gyventojais Okeanijoje?

A. Grigelis. Atsakysiu klausimu į klausimą: o kodėl tokia didžiulė trauka

Prof. Algimantas Grigelis su geologais prof. Juozu Paškevičiumi ir prof. Wojciechu Narembkiu (Wojciech Narebski) baigiamojoje Ignoto Domeikos 200-ųjų gimimo metinių konferencijoje Krokuvėje menų ir mokslų akademijoje (2002 m. gruodis)

iš ankstyvos jaunystės. Dar būdamas gimnazistu jis vertė apie šiuo Okeanijos mažų tautelių gyvenimą vokiečių, anglų, prancūzų autorių parašytus darbus. Knygoje „Akademikas Vytautas Gudelis“ įdėta jo parašytų darbų, straipsnių bibliografija, į kurią įtraukti ir pirmieji jo parašyti straipsniai, tarp kurių galima kelis paminėti. Prof. dr. Prano Dovydaičio įsteigtame gamtos mokslų žurnale „Kosmos“ (1939, Nr. 1) išspausdintas šešiolikmetus metus ėjusio V. Gudelio pirmasis į bibliografiją patekęs jo straipsnis „Purari – Naujosios Gvinėjos šerdis“.

tolimesiems kraštams užgimė mokytojui Matui Šalčiui ir jokių didesnių mokslų dar nebaigusiam Antanui Poškai, kai jie ryžosi aplankyti 40 šalių? Šia tolimų kraštų traukos „liga“ susirgo ir Vytautas Gudelis. Įdomiausia, kad toms Okeanijos tautelėms jis nenustojo domėtis visą gyvenimą. Man lankantis pas profesorių, apie tai būtinai pasiskundavo kalba.

ML. Tikriausiai ne kažin ką apie tuos papuasus galėdavote Gudeliui papasakoti?

A. Grigelis. Išties ne kažin ką, bet Gudeliui to ir nereikėjo. Jam reikėjo

klausytojo, aš buvau tas klausytojas. Man belikdavo pritarti, nes Gudelis bent jau tarp Lietuvos mokslininkų tikriausiai buvo nepralenkiamas Okeanijos žinovas.

Atjauta ir jautrumas lietuviams nesvetimi

A. Grigelis. Tarp kitko, panašiais dalykais – Amerikos indėnais – domėjosi dr. Jonas Šliūpas, kurio 150-ąsias gimimo metines šiemet minime. V. Gudelis susirašinėjo su J. Šliūpu, jiedu aptarinėjo J. Šliūpo pasiryžimą parašyti istorinį veikalą apie Amerikos indėnus, kuriuos J. Šliūpas vadino „amerindais“. Tai jo paties sugalvotas terminas iš dviejų žodžių – Amerika ir indėnas. Viename J. Šliūpo laiške savo jaunajam korespondentui yra net tokios knygos apmatai.

Išliko aštuoni neskelbti J. Šliūpo laišakai V. Gudeliui, rašyti iš Palangos į Panevėžį 1942–1944 m., o paskutinis laiškas rašytas 1944 m. kovo 30 dieną. J. Šliūpas V. Gudeliui nusiuntė savo darbo apie lietuvių tautos kilmės metmenis turinį – darbą sudaro 25 skyriai. Įdomu, kad J. Šliūpas rinko V. Gudeliui Lietuvos pajūrio fizinius-geografinius terminus. J. Šliūpo laišakai V. Gudeliui saugomi pastarojo archyve Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje.

ML. O kur yra V. Gudelio laišakai J. Šliūpui?

A. Grigelis. Veikiausiai J. Šliūpo archyve, kurį aušrininko sūnus Vytautas Šliūpas 2009 m. perdavė Šiaulių universitetui.

ML. Esama tiesioginės sąsajos tarp V. Gudelio susidomėjimo Okeanijos gyventojais ir Andų bei Araukanijos Čilėje tyrinėtojo mūsų kraštiečio geologo, mineralogo, vulkanologo ir etnografo Ignoto Domeikos interesų. Jis domėjosi ir labai šiltais aprašė Araukanijos indėnus mapučius, norėdamas pasaulį sudominti šios tautos likimu ir nusipelnė didžiulį šios tautos pagarbą. Yra vis dėlto lietuviuose tam tikra sėkla, kuri atskiruose mūsų tautiečių ar kraštiečių darbuose prasiveržia, pražysta humanizmo žiedais. I. Domeika, J. Šliūpas, M. Šalčius, A. Poška, V. Gudelis... Šių pavardžių grandinę galima tęsti ir tęsti. Ką Jūs apie tokias sąsajas manote?

A. Grigelis. Manau, kad tokia samprata – domėjimasis kitomis tautomis, kartais smarkiai nukentėjusiomis nuo vadinamosios „pažangesnės“ civilizacijos atstovų, kyla iš tų išvardytų asmenų aukštesnės kultūros reiškimosi. Kad ir I. Domeikos etnologinė studija „Araukania ir jos gyventojai“ (La Araucanía y sus habitantes, 1846). Skaitydamas akivaizdžiai jaučiu, kaip I. Domeika gailisi tų vargšų Araukanijos indėnų ir jo nuoširdus santykis su tais žmonėmis labai ryškus – bemat patraukia tuos žmones. O juk jie buvo labai prietaringi, tamsūs ir bet koks neatsargus I. Domeikos poelgis ar judesys jam pačiam galėdavo liūdnai baigtis. Iš visų I. Domeikos poelgių tiesiog jaučiu jo aukštą kultūrą ir intelektą.

ML. Bet tai širdies šiluma susilydys intelektualas, ir tai akivaizdu skaitant taip pat ir I. Domeikos knygą „Mano kelionės“. Jis nežvelgė į tuos žmones iš aukšto, kaip į žemesnės rasės ar kultūros žmones.

A. Grigelis. Neabejotinai, nes pačiam I. Domeikai teko buvoti ir veikti tarp tų žmonių. O V. Gudelis tarp Papua gyventojų niekada nėra buvęs ir net nebuvo jų matęs. Bet jam tie žmonės buvo įdomūs, labai savitiškas susižavėjimo objektas.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

MENININKO ASMENYBĖ

„Aš pažinau karalių tavyje...“

Minint dailininko grafiko Kęstučio Ramono 75-ąsias gimimo metines

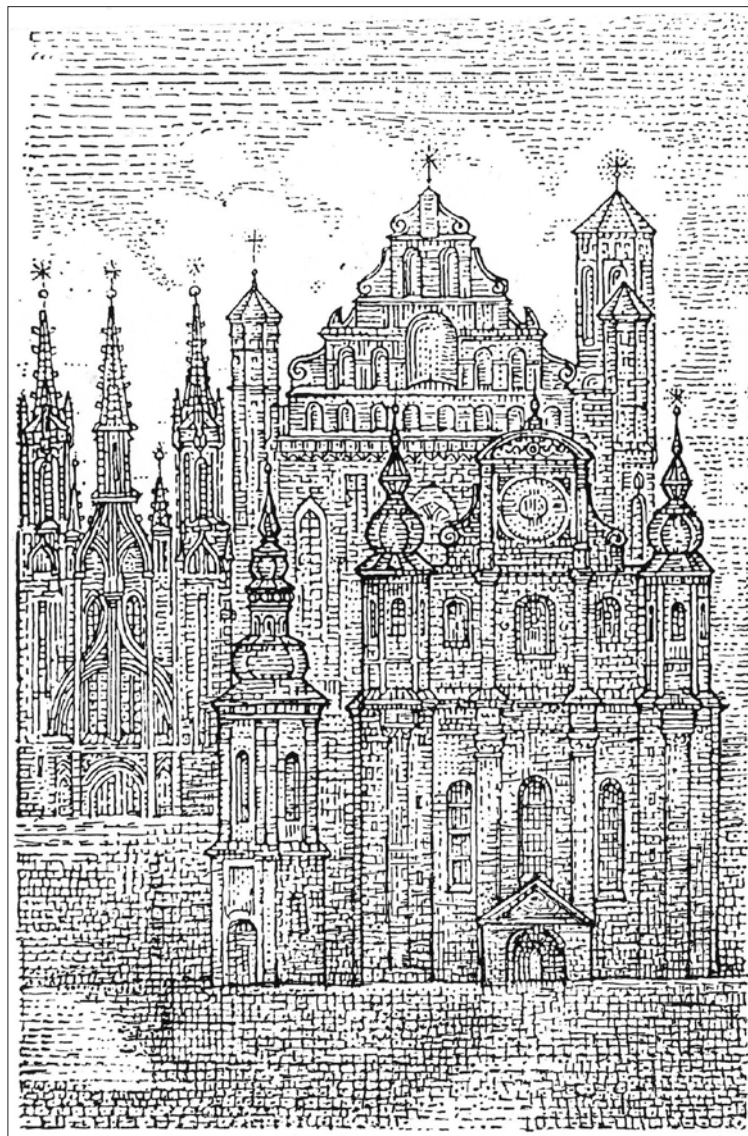
Su dailininku Kęstučiu Ramonu susipažinome vienoje iš Vilniaus dailininkų klubo „Plekšnė“ kasmetinių ataskaitinių šio klubo dailininkų parodų, organizuotoje Šv. Jonų galerijoje. Tarp daugybės šio klubo dailininkų darbų savo spalvomis, jų žaismu išsiskyrė iš tolo šviečiantis Kęstučio Ramono paveikslas „Vertikalė“.

jas iliustruodavo, gilinosi į estampinės grafikos paslaptis, techninių galimybių įvairovę. Nuo 1971 metų dėsto M. K. Čiurlionio menų mokykloje. Nuo 1966 metų dalyvauja parodose: 1979, 1983, 1986 metais Vilniuje, Kaune ir kituose miestuose surengė personalines parodas. Sukūrė estampų, linoraižinių ir oforto, šilkografijos, litografijos technika: „Jaunystė“ (1967), triptikas „Sudegintas kaimas“ (1969), „Draugystės sodas“ (1973), „Senasis Vilnius“ (1978), „Pavasaris Trakuose“ (1978), ciklas „Šeima“, diptikas „Sudegintų kaimų atminimui“ (1985).

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Kęstutis Ramonas įsijungė į Vilniaus menininkų klubą „Plekšnė“ (1998). Kiekvienais metais su savo naujais darbais dalyvauja šio klubo dailininkų ataskaitinėse parodose,

teko dalyvauti ir keliose jo personalinėse parodose, skaityti jo publikacijas. Šiais jubiliejiniais Kęstučio Ramono metais teko laimėti pabūvoti jo jubiliejinėse parodose M. K. Čiurlionio namuose, Beatričės Grincevičiūtės bute-muziejuje ir Lietuvos dailininkų sąjungos parodų salėje. Visos trys parodos – skirtingos, parodančios Kęstučio Ramono kūrybos daugiaplanškumą, jo talento šakotumą – tai knygų meninis apipavidalinimas, iliustracijos, estampų kūryba, mažoji grafika, ekslibrisai, kaligrafija, grafinis dizainas, tapyba.

Pirmoji Kęstučio Ramono jubiliejinė paroda „Reminescencijos“, įvykusi š. m. vasario 11 d. M. K. Čiurlionio bute-muziejuje, ko gero buvo pirmasis akordas, Lietuvoje pradėjęs M. K. Čiurlionio šimtųjų mirties metinių renginių ciklą. Vadovaujant S. Urbonui, M. K. Čiurlionio butas-muziejus, kaip

Vilniaus gotika (šilkografija, 1980 m.)

Gražus akcentas, papildęs ir sustiprinęs dvasingą parodos šventinę nuotaiką, buvo Vilniaus Algirdo muzikos mokyklos mokytojos-ekspertės Nijolės Karaškaitės parengtas muzikinis interpas. Jos gabūs ir mieli mokiniai Kamilija Linkutė ir Mantvydas Vaičelis pagrojo M. K. Čiurlionio „Preliudą h-moll“ ir Frederiko Šopeno „3-įjį preliudą“ bei kitus kompozitoriaus kūrinius. Abiejų moksleivių fortepijoninis ansamblys L. Rido ir B. Meisono – „Atsisveikinimo valsą“.

Kęstutis Ramonas renginyje kalbėjo apie savo pirmuosius žingsnius į didįjį meną Kauno dailės mokykloje. Su dideliu dėkingumu prisiminė savo mokytojus Č. Kontrimą ir A. Lukšą. Jauku ir miela buvo bendrauti kamerinėje aplinkoje, gėrintis M. K. Čiurlionio ir Kęstučio Ramono paveikslais.

Į parodos atidarymą Beatričės Grincevičiūtės memorialiniame bute-muziejuje 2011 m. vasario

15 d. susirinko ne tik Kęstučio Ramono draugai ir bičiuliai bei jo talento gerbėjai, bet ir jo buvę mokiniai. Čia buvo eksponuojami K. Ramono ekslibrisai, jo ankstyvojo periodo darbai.

Lietuvos dainius Adomas Mickevičius (šilkografija, 1979 m.)

Stovėjau prie to paveikslas ir galvojau: ką ši „Vertikalė“ reiškia? Tą patį, ką ir J. Biliūno „Laimės žiburys“, ar M. K. Čiurlionio „Pasaka“? O gal Viktorijos Daujotytės „Kalną“? Kodėl tada „Vertikalė“? Ar taip lengviau kopti į ją, realizuojant savo Gyvenimo Legendą?

Nesu nei menotyrininkė, nei prisiekusi meno gerbėja, tik eilinė mirtinągoji... ir ne iš bailiųjų. Todėl nutariau paklausti paties dailininko... Priėjau prie Kęstučio Ramono. Tada ir pažinau jame Vytauto Mačernio karalių... Žodis išdidus. Laikysena ori. Ir pagarbi. Mandagiai kantri. Nežeminanti meno neišmanančio, bet... norinčio jį pažinti. Supratau... Prieš akis ne tik talentingas menininkas, bet ir ne mažiau talentingas pedagogas. Metai bėgo, lankant jo personalines ir kolektyvines parodas, o pirmasis išpūdis ne tik neišblėso, bet kiekvienais metais vis labiau ir labiau gilėjo, supratus, kad dailininkas Kęstutis Ramonas ne tik talentingas menininkas ir talentingas pedagogas, bet ir jautrus žmogus, neišbarstęs gyvenimo keliuose ir kryžkelėse humanistinių ir tautinių vertybių. Kasmet laukdavau „Plekšnės“ parodų. Kiekviena jų praturtindavo sielą naujais atradimais, jos menininkų naujais darbais. Džiugino kasmet vis labiau ryškėjantis jų grįžimas prie Tautos šaknų – meilės savo kraštui ir tautos vertybėms.

Apie „Plekšnės“ kūrėjus – dailininkus ir poetus – esu parašiusi nemažai straipsnių. Juos peržvelgusi įsitikinau, kad beveik kiekviename jų tarp kitų buvo minimas ir dailininkas Kęstutis Ramonas, jo darbai, mintys kitų „Plekšnės“ kūrėjų personalinėse parodose, kartais tik šiltas pabuvimas šalia kitų.

Kęstutis Ramonas gimė 1936 m. vasario 1 d. Biržuose. 1965 metais baigė Dailės institutą. 1964–1973 metais dirbo Vilniaus Taros ir įpakavimo eksperimentiniame konstravimo biure. 1966–1970 metais dar ir „Minties“ leidykloje – apipavidalindavo knygas,

Ex libris (ofortas, 1980 m.)

buvo kalbama parodos atidaryme, tapo tikra lietuviškąją Šambala. Tokį išpūdį palieka paties M. K. Čiurlionio paveikslų ekspozicija, kurią savo spalvine gama, minties lakumu ir mistiškumu puikiai papildė Kęstučio Ramono paveikslai.

menai, savo Tautos vertybėms. Meno padangę užgožė šiuolaikinis menas, kuris garbina „nukritusio lėktuvo piloto kepenų cirozės vaizdą“. Kur čia tas menas? Kur grožis, kurio misijai menas yra pašauktas?

Siekiant kurti meną, būtina turėti atitinkamą išsilavinimą. Šiuolaikiniame menui jo tarytum nereikia. Todėl jis dažnai teikia tik pasibjaurėjimą, kaip tas surūdijęs kanalizacijos vamzdis Nerės pakrantėje. Sunku suprasti, kodėl mes tylime, kodėl nesitelkia tie, kurie norėtų ir kuriems svarbu matyti Lietuvą kitokią – dorą ir kūrybingą?

Renginyje su ypatinga meile savo Mokytojui kalbėjo jo buvusios mokinės. Jos pabrėžė mokytojo reiklumą, ištikimybę lietuviškojo meno tradicijai, būdo švelnumą ir begalinę kantrybę mokant siekti tobulumo visuose darbuose, ką bedarytum – šrifto, piešinio ekspresijos, spalvų darnos, stilistinės įvairovės.

Kovo 30 d. įvyko trečioji Kęstučio Ramono jubiliejinė paroda Lietuvos dailininkų sąjungos parodų salėje, pavadinta „Peizažinės fantazijos“. Joje autorius pristatė paskutiniojo dešimtmečio grafikos ir tapybos darbus – ekspresyviais, dinamiškais kompozicijais, asociatyviais, poetiškus peizažus: „Žiema“ (2000), „Pavasaris“ (2011), „Pradžių pradžia“ (2011), „Žaros“ (2011), „Vertikalė“ (2006), „Gamtos vizijos“ (keturių paveikslų ciklas: 2002, 2003, 2004, 2005), „Erškėčių medis“ (2010), „Vandens istorija“ (2010). „Paroda – tai išlaisvintų spalvų ir emocijų protrūkis, praplečiantis ir praturtinantis vaizduotę, parodantis ryškiai dailininko mąstyseną. Dailininko darbai verčia gėrėtis smulkių faktūrų ir stambių plotmių žaismu, visų elementų darna. Jis nevensia pabrėžti plastinio peizažo grožio, prabyla apie pačios gamtos tobulumą, dažnai slypintį jos mikrostruktūrose“, – taip parodą „Peizažinės fantazijos“ apibūdino Lietuvos dailininkų sąjunga internete, kviesdama ją aplankyti (*Atidaroma Kęstučio Ramono jubiliejinė paroda // Lietuvos dailininkų sąjunga*. – 2011, kovo 3).

„Jo objektas – šviesa, oras, gamta... Jiems suteikiamas filosofinis pagrindas. Žavi dinamika, aktyvumas...“, – taip parodos atidaryme kalbėjo K. Ramono kolegė. Tai abstrakčiosios tapybos raiška – viena rečiausių krypčių Lietuvos mene. Menotyrininkė Kristina Stančienė šią kryptį apibūdino taip: „Tai itin išgrynintos, paveikios ir meditatyvios kompozicijos, balansuojančios kažkur „tarp“ žemiškos tikrovės ir transcendencijos, ramaus mąstymo ir atviro jausmo“ (Kristina Stančienė. *Tarpinės būsenos // Literatūra ir menas*. – 2011, kovo 4).

Pastaraisiais metais dailininko žvilgsnis krypsta į menotyrą ir savo ir kolegų kūrybos apmąstymą, apibendrinimus. 2006 metais pasirodė jo gilus ir spalvingas straipsnis apie dailininko Petro Tarabildos gyvenimą ir kūrybą (Kęstutis Ramonas. *Šviesos ir tamsos sandūroje. Petro Tarabildos (1905–1977) gyvenimas ir kūryba // Dailė*. – 2006, Nr. 1). Išleista jo autorinė knyga „Šriftas. Kaligrafija“ (V., 2009). Viešojoje erdvėje yra jo pasisakymų apie dailininko Alfonso Čepausko, Gražinos Vitartaitės, Dalios Makaraitienės kūrybą. Matyt, ne už kalnų ir

Kęstučio Ramono monografija apie jo kolegą iš „Plekšnės“ klubo kūrybą. Viešojoje spaudoje buvo jo straipsnių, skirtų Vilniaus menininkų klubo „Plekšnė“ jubiliejiniams datoms. Dailininkės Dalios Makaraitienės personalinėje parodoje girdėjau Kęstutį Ramoną profesionaliai ir labai šiltai vertinantį dailininkės kūrybą, jos „optimistinę pasaulėjautą, dvelkiančią iš kiekvieno jos peizažo, natūrmorto, portreto ar miniatiūros“.

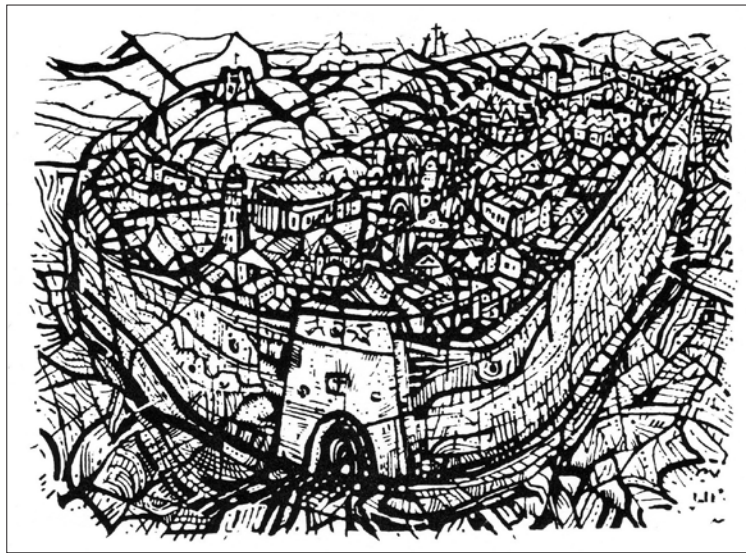

Ex libris V. Pyrago (ofortas, 1983 m.)

Prisipažinsiu, kad man tikro lietuvių inteligento sąvoka visada asocijuojasi su jo pilietišku, patriotizmu ir drąsa ginant bendražmogiskąsias ir tautines dvasines vertybes. Intelektualas, neturintis tų savybių, kad ir koks

talentingas bebūtų – dar ne inteligentas. Neseniai „Respublikoje“ pamačiau Igno Jačausko straipsnį, kuriame žurnalistas pateikė drąsų Kęstučio Ramono ir jo bendražygių pareiškimą dėl Vilniaus teršimo postmodernistine bjaurastimi, įžūlių kultūros griovėjų, vadinamų „šiuolaikiniu menu“. Straipsnyje teigiama, kad Vladas Urbonavičius, surūdijusio kanalizacijos vamzdžio kūrėjas Neries pakrantėje, yra jo draugužių nominuotas Nacionalinei kultūros ir meno premijai. Visiems nuolankiai tylint toje spengiančioje tyloje pasigirdo Kęstučio Ramono balsas, vertinantis „postmodernistinį šedevrą“: „Čia yra tragiška. Ką ta skulptūra turi bendro su kultūra, su menu? Tai pasityčiojimas iš žmonių, – piktinosi grafikas Kęstutis Ramonas. – Tai yra kosmopolitinė griovimo antimeno srovė, kuri atėjo iš Vakarų. Tai baisaus nihilizmo, netikėjimo ateitimi simbolis,

nieko bendro neturintis su estetika ir harmonija. Čia kaip satanizmas, kuris griaua viską, kas šventa... Jie gudrauja. Jie visur turi savo šalininkų. Prie šiuolaikinio meno centro susikūrė ideologai ir prastūminė savus. Jų kūryba grindžiama tuo, kad nereikia pastangų, nereikia dirbti, būti profesionalu. Norint griauti valstybės pamatus, pirmiausia griauama kultūra. Juk barbarai, užpildavę kitas tautas, pirmiausia griaudavo meną, – priminė dailininkas (Kęstutis Ramonas. *Surūdijusiu vamzdžiu į meno olimpą / Užrašė Ignas Jančiauskas // Respublika. – 2011, bal. 12*). Prieš „vamzdį“ Kęstutis Ramonas pasisako jau ne pirmą kartą (2009 m. rugs. 29 d.). Ar išgirs Tauta jo balsą? Visuotinio abejingumo dykroje gaudžiantį, kaip pavojaus Lietuvos kultūrai ir lietuvių tautos išlikimui varpas? Ar išgirs? Šiaip ar taip dailininkas Kęstutis Ramonas atliko šventą inteligento pareigą – pabandė pasipriešinti Lietuvos kultūros vertybinių tradicijų griovimui. Pastaruoju metu esu gerokai įklimpusi į tautotyros žinią. Vie-

Senasis Vilnius (šilkografija, 1978 m.)

nia aktualiausių, dabar ryškiausiai matoma šioje mokslinėje kryptyje yra lietuvių tapatybės problema. Jeigu manęs kas paklaustų, kaip aš įsivaizduoju tipišką lietuvių vyro etaloną, nedvejodama pasakyčiau – tai dailininkas Kęstutis Ramonas. Asmenybė, sukūrusi pati save, kuri labiausiai atitinka Vytauto Mačernio karaliaus (manau, idealizuoto lietuvių) įvaizdį.

Ar išgirs Tauta jo balsą? Visuotinio abejingumo dykroje gaudžiantį, kaip pavojaus Lietuvos kultūrai ir lietuvių tautos išlikimui varpas? Ar išgirs?

Šiaip ar taip dailininkas Kęstutis Ramonas atliko šventą inteligento pareigą – pabandė pasipriešinti Lietuvos kultūros vertybinių tradicijų griovimui.

Pastaruoju metu esu gerokai įklimpusi į tautotyros žinią. Vie-

na aktualiausių, dabar ryškiausiai matoma šioje mokslinėje kryptyje yra lietuvių tapatybės problema. Jeigu manęs kas paklaustų, kaip aš įsivaizduoju tipišką lietuvių vyro etaloną, nedvejodama pasakyčiau – tai dailininkas Kęstutis Ramonas. Asmenybė, sukūrusi pati save, kuri labiausiai atitinka Vytauto Mačernio karaliaus (manau, idealizuoto lietuvių) įvaizdį.

Aš pamačiau karalių tavyje...

Kiekvienas Tavo žodis išdidus, bet mielas,

Kiekvienas tavoostas laisvas ir platus,

Kalbėjo apie didžią, gražią sielą,

Praaugusių lyg aukštas medis girioje

visus medžius

Vytautas Mačernis

Ona Voverienė

Parengtas išsamus žinynas apie Surdegio vienuolyną

Vytautas BAGDONAS
žurnalistas

Praėjusiais metais buvo išleista ilgai laukta ir visuomenės palankiai sutikta iš Anykščių krašto kilusio mokslininko, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto profesorius socialinių mokslų daktaro Osvaldo Janonio parengta knyga „Surdegis 1510–1940 metais. Laikas ir žmonės“. Šiam gausiai iliustruotam, įdomiausių, unikaliausių faktų pripildytam kraštotyrimui leidiniui medžiagą Lietuvos ir užsienio šalių archyvuose, mokslinėse bibliotekose, muziejuose žinomas bibliografas, pedagogas ir kraštotyrimas rinko kelias dešimtis metų. Ne viskas, ką prof. O. Janonis surinko, surado apie Surdegį archyvuose dokumentuose, senuose spaudos leidiniuose, sutilpo į jo parašytą knygą „Surdegis 1510–1940 metais. Laikas ir žmonės“. Tos informacijos pakaktų ir dar vienai nemažos apimties knygai. Beje, apie tai mokslininkas irgi svajoja.

O šiuo metu energijos ir kūrybinių minčių nestokojantis mokslininkas jau turi parengęs dar vieną malonią staigmeną skaitytojams, besidomintiems istorine Surdegio praeitimi. Leidėjų jau laukia prof. Osvaldo Janonio parengtas istorijos ir kraštotyros žinynas rusų kalba apie Surdegio stačiatikių vyrų Šv. Dvasios vienuolyną. Solidžios apimties būsimosios knygos rankraštį galimybę pirmieji pamatyti turėjo Anykščių rajono savivaldybės L. ir S. Didžiulių viešosios bibliotekos Kraštotyros ir leidybos skyriaus vedėja Audronė Berezauskienė, muziejinin-

Visa būsimojo žinyno medžiaga guli prof. Osvaldo Janonio rankraščiuose. Dabar tereikia tik pinigų, kad knyga išvystų dienos šviesą...

kas, almanacho „Pasaulio anykštėnas“ redaktorius Tautvydas Kontrimavičius bei šių eilučių autorius. Jau išspausdintą, suredaguotą, parengtą spaudai būsimąjį žinyną autorius į Viešosios bibliotekos Kraštotyros ir leidybos skyrių atvežė neatsitiktinai – būtent su šio skyriaus darbuotojomis profesorius dalykiškai bendradarbiavo, kai buvo rengiama spaudai ir leidžiama knyga „Surdegis 1510–1940 metais. Laikas ir žmonės“, buvo bendradarbiaujama ir kitais klausimais.

Surdegis beveik tris šimtus metų garsėjo čia 1627 m. įsteigtu stačiatikių vyrų Šv. Dvasios vienuolynu, kuris veikė iki 1915 m., o taip pat miestelį išgarsino ir stebuklinga laikoma Surdegio Dievo Motinos ikona. Savo gyvenimą su Surdegio vienuolynu buvo susieję daug aukšto luomo garsių stačiatikių dvasininkų, čia taip pat iš visos Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos ir kitų vietovių atgailai buvo atsiunčiami

prasikaltę vienuoliai. Per religines šventes iš tolimiausių carinės Rusijos kampelių į Surdegį suplaukdavo minios tikinčiųjų.

Pasak profesoriaus O. Janonio, šiame istorijos ir kraštotyros žinynas jis siekė pateikti visus išsamius duomenis, surastus archyvuose ir spaudos leidiniuose, apie vieną konkrečią vietovę ir toje vietovėje buvusį vienuolyną. Knygoje atsirodo vietos ir konkrečioms skaičiams, faktams, tiksloms detalėms, archyvinių dokumentų kopijoms, ir ne visai tikroms – „legendinėms“ žinioms, kurių įvairiuose šaltiniuose taip pat surasta pakankamai. Tačiau tarp tikrų faktų ir tų „legendinių“ dalykų autorius nubrėžia aiškią ribą, kad skaitytojas geriau susivoktų, kas yra tikra, o dėl ko gali būti abejojama. Be to, autorius vengė tekstuose išsakyti savo mintis, reikšti savo nuomonę ir apibendrinimus, kad skaitytojai galėtų gauti kuo objektyvesnės informacijos.

Žinyne pateikiama daugiau kaip 530 straipsnių, apie 180 istorinių šaltinių publikacijų, čia bus galima surasti apie 150 vienuolyno valdytojų, žymesnių vienuolių, vienuolyno globėjų biografijų ar biografinių duomenų. Rengiant žinyną buvo pasinaudota beveik 180 spaudos leidinių, 190 archyvinių bylų. Knygoje bus galima surasti išsamius duomenis ne tik apie Surdegio vienuolyno kasdienybę, vienuolių gyvenimą, bet ir apie vienuolyno biblioteką, vienuolių išlaikomą mokyklą, vienuolynę ir cerkvėje buvusius meno kūrinius, vienuolyno pajamas ir išlaidas, surdegiečių ryšius su kitais vienuolynais ir t. t. Tarp tokios gausybės informacijos žinyno naudotojai tikrai nepasiklys, nes pagrindiniai duomenys bus pateikiami alfabeto tvarka. Tekstus lydės daugybė unikalių istorinių nuotraukų.

Apie savo titanišką darbą ruošiant tokį išsamų žinyną profesorius O. Janonis kalba labai paprastai: „Kaip ir visi kraštotyriminkai, „užsidediau“, susidomėjau ir nebevalgėjau ramiai sėdėti namuose. Taip paieškos bet kokių duomenų apie Surdegį archyvuose, muziejuose, bibliotekose tapo mano kasdieniniu darbu...“ Na, o tai, kad didelės apimties žinyną teko rengti rusų kalba, pasak autoriaus, tai nesudarė jokių kliūčių ir didelių sunkumų. Rusų kalba jam teko studijuoti Sankt Peterburgo Kultūros instituto aspirantūroje, rašyti disertaciją ir ją apsiginti, archyvuose teko perverti daugybę rusų kalba parašytų dokumentų, tad tą kalbą jis žino neblogai. Žinyną apie Surdegio stačiatikių vyrų Šv. Dvasios vienuolyną parengė rusų kalba, nes labai norėtų, kad toji

Nedaug gyvenime sutikau kūrėjų su ypatinga, sunkiai žodžiais išreiškiamą karališka žyme, jų siluete, laikysenoje, veide, veikloje, bendravime su žmonėmis. Jie buvo įvairių profesijų – poetas Vincas Mykolaitis-Putinas, diplomatas Stasys Lozoraitis, kunigas prelatas Juozas Prunskis, kardinolas Audrys Bačkis, poetas Justinas Marcinkevičius, aktorius Kęstutis Genys, knygotyriminkas Levas Vladimirovas, gamtosaugininkas Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus, pedagogas psichologas Vladas Voveris, diplomatas Antanas Dabrava, dailininkas Kęstutis Ramonas... Gal dar vienas kitas, kurių nepažįstu.

Visi jie panašūs – visų pirma didžia, gražia siela, susikaupimu, santūrumu, būdo švelnumu, geranoriškumu, igimta elegancija ir, matyt, labai nelengvai išugdytomis aukštos kultūros savybėmis, išskiriančiomis juos iš visų kitų, atkreipiančiomis į juos daugelio žvilgsnius. Mokslo ir mūsų kultūros istorijai nebūdinga kalbėti apie jų subjektus, mums svarbu tik jų pasiekimai. O juk jaunųjų kartų ugdyme svarbiausia yra asmenybė, jos įkvepiantis pavyzdys. Juk tik asmenybė gali išugdyti asmenybę. Pagal jas kūrėjas matuoja ir save, stengiasi būti į juos panašus. Belieka tik apgailestauti, kad mūsų Tautos kultūroje tiek mažai tyrimų, atskleidžiančių kuriančios asmenybės vidinį pasaulį, išryškinančių jos įtaką talentų ir asmenybių tapmui – ir ne tik savo kūryba ir jos rezultatais, bet ir asmeninėmis savybėmis, net ir savo buitimi, darančių juos pavyzdžiais, siektiniais idealais.

Seirijų vėžliukai pakvietė į lietuviško žodžio šventę

■ Atkelta iš 1 p.

Toporovui skirtas publikacija. Žodžiu, įtikino, kad Seirijai ne koks Dievo ir žmonių užmirštas kraštas, bet labai gyvybingas ir šviesus miestelis, o „Mokslo Lietuvai“ tiesiog būtina apie tai žinoti. Parako užtaisas buvo pakankamas, kad dingtų paskutinės abejonės, kur dera šiais metais minėti kalbos, spaudos ir knygos šventę – aišku, Seirijuose.

Organizatoriai jau buvo spėję sudominti, patraukti, suburti daug garbingų žmonių iš Vilniaus, Kauno ir kitų miestų, taip pat ir pačiuose Seirijuose visi smagračiai jau buvo užsukti. Kas būtų galėjęs atsilaikyti prieš šitokią organizacinę viesulą. Neatsilaikė Lietuvos katalikų mokslo akademija, Valstybinės lietuvių kalbos komisija, Vilniaus pedagoginio universiteto Lituanistikos fakultetas, Lazdijų rajono savivaldybės administracijos Seirijų seniūnija, Lazdijų rajono Seirijų Antano Žmuidzinavičiaus gimnazija ir Seirijų bendruomenės komitetas – visos šios institucijos, įstaigos ir organizacijos jau buvo surašytos į būsimos konferencijos programą kaip rėmėjos ar talkininkės. „Mokslo Lietuvos“ redakcijai teko garbė tapti vienu iš konferencijos informaciniu rėmėju.

Tvarkos pojūtį užnemuniečiai išlaikė

Pirmiausiai, kas visiems atvykėliams Seirijų miestelyje krinta į akį – tai pavyzdinga švara, tvarka ir rimtis. Visur jaučiama reiklūs seniūnės Česlovos Šmulkštienės ranka. Buvo galima įtarti (juk esame šamokslo teorijos nuolatiniai įkaitai), kad miestelio gyventojai prieš svečiams iš Vilniaus ir Kauno atvykstant, kelias dienas įtemptai plūšėjo, tvarkėsi, pasiruošė lietuviško žodžio šventei ir dabar užsitarnavo poilsio dieną. Iš tokio samprotavimo seniūnė skaniai pasijuokė, bet pripažino, kad panašius žodžius girdinti iš daugelio atvykėlių. Akivaizdu, kad šitiek skulptūrų per kelias dienas priešokiais neišskobsi ir skulptūrų parko nesuformuosi, gražių suoliukų nepastatysi, centrinėje miestelio gatvėje alpinariumų neįruoš, skvero medžių ir gėlių gatvėse nepasodinsi. Kokiomis pajėgomis sugebama ne šiaip pavyzdingą tvarką ir švarą palaikyti, bet ir estetinį miestelio veidą formuoti? Remiamasi pačių miestelio gyventojų, pirmiausia pašalpas iš valstybės gaunančiųjų jėgomis, kurie kas mėnesį dvi dienas atidirba miestelio tvarkymo darbuose. Sąmoningi piliečiai nesispyrioja, supranta bendro labo svarbą, bet yra ir tokių asmenų, kuriems išskyrus pašalpas niekas nerūpi ir kuriuos pasitelkti darbams pririekia papildomų pastangų. Mat labai lengvai kai kurie pašalpa gavėjai praranda bet kokį norą pirštą pajudinti – tiek savo šeimos, tiek bendruomenės labui. Malonu girdėti, kad seniūnė sugeba rasti bendrą kalbą su dauguma miestelio gyventojų, o tuos, kuriems tik duok ir nejudink, taip pat sugeba prilenkti prie bendruomenės naudingų darbų.

Peršasi dar viena išvada. Akivaizdu, kad Užnemunė – tai savitos istorijos ir tradicijų kraštas. Jotvingių gyventojai žemė, po daugybės kovų ir

Gimtosios kalbos, spaudos ir knygos diena Seirijuose skirtos konferencijos dalyvių grupė

istorinių peripetijų patyrusi Prūsijos valdovų įtaką ir Napoleono kodekso galią, buvo tapusi Napoleono Bonaparto įkurtosios Varšuvos kunigaikštystės, o žlugus imperatoriaus galybei – Varšuvos karalystės dalimi. Šios karalystės valdovo skeptras priklausė jau Rusijos carui. Lietuviškoji Užnemunė lyg teniso kamuoliukas skraidė iš vienos šalies priklausomybės į kitą. Gyventojams naudos buvo bent tiek, kad gyvenamas pagal Napoleono kodeksą šis

Susipažinkime: Seirijų vėžliai

Seirijų miestelio herbe auksiniame fone matome tris žvalius juodus vėžliukus, kurie nieko apie Seirijus nežinančiam gali kelti įvairių asociacijų. Buvo metas, kai ir „Mokslo Lietuvoje“ šmaikštavome spausdindami vėžlio nuotrauką su užrašu „Opa, opa į Europą“, bet tai seni laikai. Aišku, iš Seirijų kilęs dailininkas Stasys Jančiū-

taurumą, ilgaamžiškumą ir drąsą. Norėtusi papildyti šią sektinų savybių eilutę dar keliomis papildomomis dorybėmis: nepaprasta kantrybe, prisirišimu prie gimtosios vietos, net jei tai ir pelkė, bet užtat sava ir todėl vienintelė tokia. Ir dar viena vėžlius išskirianti ypatybė – tai toli siekianti atmintis, juk vėžlys gyvena daugiau kaip šimtą metų.

Kad mes patys nebūtume apkaltinti trumpa atmintimi, prisiminsime ir kitiems priminsime, jog Stasio Jančiūko herbo projektas laimėjo konkursą ir buvo pripažintas teisėtu Seirijų bendruomenės simboliu, o herbo etaloną parengė dailininkė Laima Ramonienė. 2003 m. birželio 27 d. herbą patvirtino Lietuvos Respublikos prezidentas dekretu Nr. 135, o rugpjūčio 16 d. pačiuose Seirijuose buvo iškilmingai įtvirtintas naujasis miestelio herbas ir vėliava. Ta proga pirmą kartą viešai buvo atliktas ir Seirijų himnas, sukurtas Genovaitės Švabienės.

Beje, neatsitiktinai šmėkstelėjo trijų žodžių samplaika: „naujasis miestelio herbas“. Mat Seirijų miestelio herbas buvo sukurtas dar 1848 m., tiesa, vėžliukų jame nebuvo. Rusijos caras to herbo nepatvirtino. Tai nereiškia, kad herbo, vėliavos ar himno negalime nešioti savo širdyse, net jei kam nors tie simboliai ir nepatinka. Mums Seirijų vėžliukai labai patinka, neatsitiktinai jie atsidūrė ir mūsų straipsnio antraštėje.

Krašto įžymybė nusipelno ir išsamesnių žinių pateikimo. Lietuvoje balinis vėžlys (lot. *Emys orbicularis*) gan didelė retenybė, be Lazdijų krašto dar gyvena Alytaus rajone, kur įkurti draustiniai. Aptiktas ir Žemaitijos nacionaliniame parke. Vėžlių šarvas gali būti alyvinės, rudos ar juodos spalvos, iki 25 centimetrų ilgio. Baliniai vėžliai gyvena pelkėtose vietose, mėgsta

stovinčius ar lėtai tekančius vandenius. Minta smulkiaisiais vandens ir sausumos gyvūnais, ypač nariuotakojais, žiemoja dumblyje. Slapstosi vandenyje. Kiaušiniams dėti renkasi smėlį, išsirusausdami apie 10 centimetrų gylio duobutę. Kiaušiniai vystosi du-tris mėnesius, į žemės paviršių jaunikliai išlenda tik po metų. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 8 d. įsakymu Nr. 159 balinis vėžlys įrašytas į Europos bendrijos svarbos gyvūnų ir augalų rūšių, randamų Lietuvoje, sąrašą.

Jei jau prakalbome apie Seirijų krašto gamtos retenybę, tai prisiminkime ir dar vieną – bekoję ažuolą. Jo vienintelė Lietuvoje radimvietė – Trako miškas vakarinėje Seirijų seniūnijos dalyje. 608 hektarų dydžio Trako botaniniame draustinyje ant Žagarių moreninio masyvo, susiformavusio paskutiniojo ledyno tirpsmo metu prieš 13–15 tūkstančių metų, auga 15 saugomų augalų rūšių (iš 430 ten augančių aukštesniųjų augalų rūšių) – geltonžiedžiai pelėžirniai, plačialapiai begaliai, plačialapė klumpaitė, ilgagalviai dobilai, kalninės jonažolės ir kt. O tikroji Trako miško retenybė – bekojis ažuolas, išplitęs maždaug 70 hektarų plote, atskirų medžių amžius siekia 150 metų.

Jei vėžliukai prabilų...

Jei Seirijų herbo vėžliukai prabilų, galėtų daug pasakyti. Veikiausiai primintų, kad Seirijų seniūnija įsikūrusi Lazdijų rajono šiaurės rytuose, o didesniąją seniūnijos dalį užima Metelių regioninis parkas (apie 12 tūkst. ha). Per seniūnijos teritoriją eina valstybinės reikšmės kelias Nr. 132, vedantis iš Vilniaus per Alytų, Seirijus, rajono centrą Lazdijus, į Seinus dabartinės Lenkijos teritorijoje ir toliau į Vakarų Europą.

Šį suolelį su išraiškinga pelėda savo gimnazijai padovanojo LXI laidos (2009 m.) abiturientai

kraštas anksti – dar 1807 m. atsikratė baudžiavos, taigi geru pusšimčiu metų anksčiau negu kiti Rusijos imperijos kraštai. Užnemunėje žmonės gyveno laisviau, šviesiau, kultūringiau ir ši tradicija gyva ligi šiol.

Ar visa tai nugrimzdo į negrįžtamą praeitį, nieko nepalikdama dabarčiai? Veikiausiai ne, yra daugybė iškalbingų ženklų, kurie byloja: laikas praeina, bet savo pėdsakus palieka. Kartais tie pėdsakai atsispindi žmonių būde, įpročiuose, požiūryje į darbą ir aplinką. Seirijuose visa tai galima pajusti.

kas, sukūręs savo gimtojo miestelio herbo projektą, nenorėjo pasakyti, kad seirijokai dideli lėtapėdžiai ir vis dar sliūkina į Europą, tegu gal net trigubu vėžlio žingsniu. Herbe vėžlių išdidžiai iškeltos galvos nieko bendro neturi su vėžlišku. Norima pabrėžti visai ką kita – būtent Seirijų krašto savitumą ir net tam tikrą išskirtinumą.

Netoli Seirijų esančiuose draustiniuose – Juodabalėje, Kuciuliškėje ir Stračiūnuose – gyvena baliniai vėžliai. Šie nykstantys ropliai įrašyti į Raudonąją knygą ir simbolizuoja

Seirijų seniūnijos teritorijoje yra 14 ežerų, didžiausi iš jų – Dusia (2 317 ha), Metelys (1 298 ha) ir Seirijis (508 ha). Šio ežero vardas kilęs nuo Seiros upės pavadinimo, kuris yra jotvingiškos kilmės. Tai nieko nestebina, nes atvykę į Seirijus atsidiuriame jotvingių kadais gyventojų žemėje. Nors šios mums giminingos baltų tautos neliko, bet privalome ją atsiminti ir nuolat pabrėžti buvus. Turėtume jausti atsakomybę už šios mums artimos baltų tautos istorinį, kultūrinį, kalbinį ir kitokį paveldą. Jei kuris lietuvis, gudas ar lenkas pareikš, kad jis teisėtas šios tautos palikuonis ir jaučiasi esąs šios tautos sūnus (ar dukra), tai jam mūsų pagarba, nes tik taip gali būti gyva atmintis apie karinguosius jotvingius, o istorinės savimonės gaivinimas svarbus kiekvienai tautai, ypač lietuviams.

Seirijo ežeras savo vardu apdovanojo ir Seirijų miestelį, bet tai sietina jau su XVI amžiumi. Mes prisiminsime dar ankstesnius laikus, kai 1384 m. rašytiniame šaltinyje – kryžiuočių ordino žvalgų pranešimuose ir kelių į Lietuvos gilumą aprašyme (Die Litauichen Wegeberichte) minimas Seirijis ir daug žmonių šienavusių paežerės lankose. Kas buvo tie šienautojai Seirijo ežero pakrantėse? Manoma, prūsų kilmės jotvingių genties bėglių palikuonys. Spaudžiami kryžiuočių bėgliai su šeimomis iš Vakarų baltų žemių apsigyveno dzūkų krašte. Apie tai byloja vietovardžiai: Gailieko ežeras („gailis“ prūsų kalboje

Skulptūrėlė „Kanklininkas“ A. Žmuidzinavičiaus su studijų draugais per vasaros atostogas sukūrė Balkūnų kaime

reiškė „baltas“), Seirijis, Paseirė, Paserininkai (šaknis „ser“ jotvingių kalboje atitinka lietuvių kalbos šaknį „tek“). Tai štai Seirijis kartu su daugeliu kitų Užnemunės, dalies Dzūkijos, Žemaitijos ir Aukštaitijos pietinių pasienių ir tolesnių sričių upių, ežerų, pelkių vardais, brastomis, keliais, miškais, pilimis, užkardomis, sodžiais, apleistomis gyvenvietėmis, didžiojo kunigaikščio ir bajorų kiemais pateko į kryžiuočių karo kelių aprašymus, taigi ir į istoriją, geru šimtu su kaupu metų anksčiau negu atsirado Seirijų miestelis.

Jo pradžia sietina su karaliaus Žygimanto Senojo 1511 m. vasario 9 d. ištis karališka dovana Lietuvos vyriausiajam kariuomenės vadui etmonui Jurgiui Radvilai: jam padovanotas žemės valdos nuo Nemuno į šiaurę nuo Veisiejų dvaro ir iki Kirsnos upelio vakaruose. Radvilos gavo teisę šiose žemėse tvarkytis pagal savo norus. Iš Radvilų norų ir jų įkurtos dvaro kiek šiaurėliau Seirijo ežero ir išaugo Seirijų miestelis. Žinoma, tai įvyko ne burtų lazdele mostelėjus, net jei ta lazdele ir buvo Radvilų giminės rankose. Veikiausiai visa tai užtruko ne vieną dešimtmetį, bet Seirijų bendruomenė savo miestelio pradžią sieja būtent su karališkąja Žygimanto Senojo dovana Jurgiui Radvilai.

Seirijų A. Žmuidzinavičiaus gimnazijoje apie žymųjį dailininką pasakoja bibliotekininė Gitana Baležentienė, šalia II a g klasės mokinės Eglė Kašeliūnaitė ir Justina Miliūtė, gimnazijos direktorė Zita Ščerbetkienė, konferencijos organizatorė Lionė Cibulskaitė-Lapinskienė ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos narė dr. Aldona Kačerauskienė

Istorijos vingiuose

Kita svarbi data – 1537 m., kai J. Radvila Seirijuose pastatė katalikų bažnyčią. Vilniaus vyskupas skyrė bažnyčiai kunigą, mat ligi tol šio krašto gyventojams religines paslaugas teikė Merkinės kunigai. Jiems tekdavo tolokai keliauti, kildavo įvairių nepatogumų ir nesklandumų. Kur stovėjo ta pirmoji bažnyčia tikriausiai nepasakys net ir geriausi Seirijų praeities žinovai. Tvirtinama, kad 1564 m. Mikalojui Radvilai V perėjus į kalvinų tikėjimą, jiems buvo atiduota Seirijų bažnyčia. Katalikai buvo priversti melstis laukuose pasistatytoje koplyčioje. Mikalojus Radvila VII pastatė Seirijuose naują mūrinę bažnyčią kalvinams. 1655 m. į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę įsiveržė Maskvos caro Aleksejaus Michailovičiaus kariuomenė, užėmė Vilnių ir skverbėsi vis toliau į pietus. Užgriuvo ir Užnemunę, sunaikino Leipalingį, pusę Seirijų miestelio, siaubė Veisiejus, Metelius, Simną, Balbieriškį. Seirijų kalvinai kunigai kuriam laikui buvo apleidę miestelį, tuo pasinaudojo vietos katalikai, kurie tuojau pat užėmė kalvinams priklausiusią Seirijų bažnyčią. Kivirčiai dėl bažnyčios tęsėsi daug metų.

1656 m. Boguslavas Radvila užrašė Seirijų bažnyčiai 12 valakų žemės, nors joje tuo metu šeimininkavo katalikai. Kunigaikščio motyvai neaiškūs, nes po dvejų metų jis jau siekė bažnyčią sugrąžinti kalvinams. 1669 m. Boguslavui Radvilai mirus jo dukterė Liudvika Karolina ištekėjo už Prūsų kunigaikščio Liudviko ir jam padovanojo Seirijų miestelį, tris dvarus ir 22 kaimus. 1688–1807 m. Seirijus valdė Prūsijos kunigaikščiai, pradedant Prūsijos elektoriaumi Frydrichu Vilhelmu ir baigiant kitais Prūsijos valdovais. Jie į Užnemunę, taip pat ir į Sirijus, siuntė savo dvarų nuomininkus, amatininkus, ūkininkus, aišku, vokiečius – vyko krašto kolonizavimas.

Seirijų kraštas buvo tapęs tarsi savarankiška valstybė, gyvenanti pagal Prūsijos įstatymus. Šią Užnemunės priklausomybę nuo Prūsijos 1807 m. nutraukė Bonapartas Napoleonas, laimėjęs karą prieš šią valstybę. Lietuviškoji Užnemunė atsidūrė Napoleono įkurtosios Varšuvos kunigaikštystės sudėtyje. Užnemunėje buvo panaikinta baudžiava, nors žemė išliko buvusių savininkų rankose, bet gyventojai tapo laisvi. Nuo 1815 metų vėl pasikeitė Užnemunės ir vietos gyventojų statusas – nuo šiol jie buvo Varšuvos karalystės, priklausiusios nuo Rusijos caro,

priklausomybėje. Ir toliau teko gyventi pagal svetimųjų įstatymus, dabar jau drauge su visa likusia Lietuva, kuri oficialiai buvo pradėta vadinti Šiaurės Vakarų kraštu.

Trumpai apibūdindome tuos istorijos vingius, kurie lietuviškąją Užnemunę padarė savito istorinio likimo kraštu. Visų tolesnių istorijos peripetijų nenagrinėsime, tik pasakysime, kad Seirijų miestelyje šiuo metu gyvena apie tūkstantis gyventojų. Maždaug tiek gyveno ir 1808 metais. Buvo laikai, kai gyveno pusketvirtą karto daugiau (1870 m. – 3 662 žmonės). Mat būdamas penkių plentų kryžkelėje buvo tapęs didoku amatų ir prekybos centru. 1940 m. dalis gyventojų repatriavo į Vokietiją, 1941 m. ir pokario tremtys, emigracija į Vakarus gerokai sumažino Seirijų miestelio ir apylinkių gyventojų skaičių. 1941 m. rugsėjo 9–11 dienos juoda gedulo spalva įrašytos į miestelio

Dailininko Antano Žmuidzinavičiaus biustas. Skulptorius Robertas Antinis (tėvas)

istoriją: miškelyje Barauciškės kaime vokiečių naciai su vietiniais „talkininkais“ sušaudė 953 Seirijų miestelio žydus. Šią tragediją mena žudynių vietoje pastatytas paminklas.

Seirijus išgarsino iš čia kilę žmonės

Iš Seirijų krašto kilo nemažai įžymių žmonių. Priminsime knygnešį Karolį Tumasonį, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio motiną Adelę Radmančiurlionienę, diplomataž Bronių Balu-

tį (1887–1942), Amerikos lietuvių rašytoją Juozą Židanavičių (1866–1945), savo kūrinius pasirašinęs Seirijų Juozo slapyvardžiu, akademiką profesorių Antaną Kudžį, dailininką keramiką profesorių Juozą Adomonį, rašytoją Vytautą Volertą, poetą, prozininką Albiną Andrulionį, istoriką Stasį Samalavičių, rašytoją Vladą Vailionį. Ir čia tik maža dalis vertųjų paminėti. O kur

dar su Seirijais susijusios savo darbu ir visuomenine veikla asmenybės: Kaino arkivyskupas Sigitas Tamkevičius, poetas Anzelmas Matutis, lietuvybei nusipelnęs prelatas Juozas Laukaitis,

gė ryšius su dailininko dukra Giedre Žmuidzinavičiūte-Gučiene, gavo iš jos kai kurių unikalių eksponatų, asmeninių dailininko daiktų. Kaip čia nepaminti, kad dailininko dukra buvo pirmoji mergaitė Lietuvoje, kuri buvo pakrikštyta Giedrės vardu. Tuo pačiu vardu didžiuojasi ir A. Žmuidzinavičiaus anukė Giedrė Gučaitė, taip pat dailininkė, dirbanti grafikos srityje.

Vienas paveikslas ekspozicijoje primena neišlikusią gimtąją dailininko sodybą (ją primena tik atminimo akmuo) ir jo tėvus. Seirijiečiai Jonas Žmuidzinavičius (1842–1913) ir Agota Židanavičiūtė (1843–1909) susituokė, jiems 1876 m. gimė ketvirtasis vaikas Antanas. Jam tebuvo pusantros metų, kai tėvai persikraustė gyventi į nusipirktą viensėdį Balkūnų kaime dabartiniame Alytaus rajone. Dabar ten Antano Žmuidzinavičiaus ir Jono Maknicko muziejus. J. Maknicko sūnus žymus teatrologas Vytautas Maknys įsteigė premiją, dėl kurios kasmet varžosi sodybos kluone vaidinantys teatro mėgėjai.

Nenori nusileisti Balkūnams ir seirijiečiai, savo mokykliniame muziejuje turintys taip pat ir retų eksponatų.

Ekspozicijoje galima pamatyti A. Žmuidzinavičiaus, jo tėvų portretus ir neišlikusios gimtosios sodybos atkurtą vaizdą

IV Rusijos valstybės dūmos (1912–1917) deputatas, kūręs nepriklausomos Lietuvos valdžią Seinuose, kurį 1952 m. nukankino sovietų kagėbistai, dr. Ona Norušytė-Januševičienė, istorikas kun. Jonas Reitelaitis ir daugelis kitų.

Apie kai kuriuos iš jų gal bus progos tarti žodį kitą, o dabar patraukime į Seirijų A. Žmuidzinavičiaus gimnaziją, kur susipažinsime su dailininku, sukūrusiu apie du tūkstančius paveikslų ir spalvomis apdainavusio Lietuvą ir dzūkų gyvenamąją Užnemunę kaip gal joks kitas menininkas. Mintyje turime Antaną Žmuidzinavičių (1876–1966), kurio vardu ir pavadinta Seirijų gimnazija. Įrengtas dailininkui skirtas kambarys-muziejus. Būtent nuo gimnazijos ir joje įrengtų muziejų prasidėjo mūsų išsamesnė pažintis su Seirijų miestelio įžymybėmis.

Pėsčiųjų taką į gimnaziją puošia meniškai padaryti suolai, kuriuos padovanojo gimnaziją baigusiu abiturientų laidos. Ši jaudinanti tradicija tęsiama ir dabar. Štai išminties simbolis – pelėda saugo suolelį, kurį padovanojo LXI laida (1997–2009 m.). Kiti suoleliai taip pat primena įvairių metų laidas ir išlieka tarsi rišamoji grandis abiturientų su sava Alma mater.

Gimnazijos vedėja Zita Ščerbetkienė ir bibliotekininė metodinio būrelio vadovė Gitana Baležentienė supažindino mus su gimnazijos muziejais. 1986 m. tuometės Seirijų vidurinės mokyklos mokytojų G. Rimšienės, B. Ambrulevičiaus ir A. Rimšos pastangomis buvo įkurtas ir atidarytas dailininko A. Žmuidzinavičiaus kambarys-muziejus. 1989 m. buvo įrengtas ir mokyklos istorijos muziejus, mokyklai buvo suteiktas Antano Žmuidzinavičiaus vardas. Literatūros mokytoja G. Rimšienė užmez-

Tai A. Žmuidzinavičiaus biustas, kurį 1945 m. sukūrė skulptorius Robertas Antinis (tėvas). Yra ir paties dailininko ir jo studijų draugų varšuviečių vasaros atostogų metu Balkūnų kaime sukurta skulptūrėlė „Kanklininkas“. Saugoma A. Žmuidzinavičiaus rinktų kolekcijų kai kurių daiktų, jo tarpukariu kurtieji Lietuvos pašto ženklai, dešimties litų banknotas. Tarp eksponatų – 1963 m. A. Žmuidzinavičiaus kūrinių parodos Palangoje plakatas, jo lankymosi Alytuje nuotraukos, paveikslų reprodukcijos, dailininko mokinio Juozo Talandžio paveikslai, mokytojos A. Čebatoriūtės padarytoji A. Žmuidzinavičiaus paveikslas „Dzūkų kaimelis“ kopija.

Gimnazijos istorijos muziejaus ekspozicijoje galima išvysti 1848 m. sukurtąjį, nors caro ir nepatvirtintą Seirijų miestelio herbo piešinį. Dauguma eksponatų siejasi su mokyklos veikla. Pirmosios mokyklos laidos dovana – lininis rankšluostis ir simbolinis mokyklos raktas, buvusių mokytojų ir mokinių parašytos ir dovanotos knygos, vadovėliai. Tarp kitų yra akademiko profesoriaus Antano Kudžio knyga su autografu. Atskiras stendukas skirtas Vyties kryžiaus ordinu apdovanojamam savonoriui Pranui Kudziui. Yra ir Saugomos įvairiais metais mokyklą baigusiu laidų vinjetės, pagal tradiciją abiturientai rašo testamentus, kurie saugomi muziejuje. Konferencijos organizatorei Lionei Cibulskaitė-Lapinskienėi ir Vilniaus pedagoginio universiteto Lituaniistikos fakulteto Lietuvių kalbotyros katedros doc. dr. Vidui Kavaliauskui labai įdomu buvo susirasti savo nuotraukas tarp kitų abiturientų.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

IŠTAKOS

Gvidas Mikelinis apie operos Lietuvoje ištakas, Valdovų rūmus ir Benitą Musolinį

Operos mėgėjas karalius Vladislovas IV Vaza Piterio Pauliaus Rubenso drobėje

■ Atkelta iš 1 p.

Valdovų rūmai. Prasidėjus mūsų bendradarbiavimui prieš septynerius metus Lietuvos dailės muziejui pavyko išleisti Michele Bianchi (Alberto Vimina) knygą lietuvių ir italų kalba „Trumpas pasakojimas apie Lietuvos ir Lenkijos karą su Maskva XVII a. viduryje“. Kunigas Michele Bianchi XVII a. buvo Venecijos Respublikos diplomatas, o jo pasirašytoji slapyvardžiu Alberto Vimina knyga skirta aprašyti XVII a. vidurio Abiejų Tautų Respublikos karo su Maskvos Rusia eigą ir pasekmes. Knygoje rašoma apie neįtikėtiną Maskvos kariuomenės savivalę įsiveržus į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, bausius niokojimus ir išsivežtus prisiplėštus milžiniškus turtus ir kultūros vertybes. Knygoje pateikta vertingų žinių apie to meto Lietuvos ir Lenkijos valstybės visuomeninę sanklodą, valdymą ir kitus dalykus. Ligi šios knygos pasirodymo nei Lenkijos, nei Lietuvos mokslo apyvartoje tas veikalas tarsi ir neegzistavo. Man teko išversti tą knygą iš senosios italų kalbos, komentarus parašė prof. Antanas Tyla, o knygą sudarė dr. Vydas Dolinskas. Knygą pristatėme įvairiuose Italijos miestuose, ir nuo to meto prasidėjo mūsų tolesnis vaisingas bendradarbiavimas.

Jau iš anksto žinojau, kad Valdovų rūmai rengiasi išleisti knygą „Opera Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmuose“. Gavau užklausą, ar sutiksiu į italų kalbą išversti lietuvišką knygą tekstą. Ne tik sutikau išversti, bet ir buvau įtrauktas į redakcinį darbą. Kaip italas turėdamas pa ranka Lietuvoje nežinomas kai kurios medžiagos, galėjau padaryti ir kai kuriuos nežymius pakeitimus naujosios knygos tekstuose.

ML. Prie XVII a. operos Lietuvoje ištakų dar sugrįšime, o prieš tai norėčiau paklausti, ką apskritai manote apie prieštarą vertinamus atstatomus Valdovų rūmus Lietuvoje? Šį klausimą būtų galima susieti ir su Italija, nes Lietuvoje architektūros paminklų konservavimo ir restauravimo darbai ne vieną dešimtmetį buvo atliekami vadovaujantis 1964 m. priimtą Venecijos chartija. Ja vadovaujantis 1967 m. buvo

priimtas Lietuvos kultūros paminklų apsaugos įstatymas, kurio objektais tapo visi kultūros paminklai, turintys mokslinę, istorinę ir kultūrinę vertę. Tiesa, Valdovų rūmai atstatomi remiantis 2000 m. priimta Rygos chartija.

G. Mikelinis. Atsakyčiau štai kaip. Jeigu bet koks Lietuvos istorijos ir jos peripetijų nežinantis tėvynainis išgirstų apie už didelius pinigus atstatytus Valdovų rūmus Vilniuje, tai pasakytų, kad tai nesąmonė. Štai kad ir netoli Parmos Italijoje stovėjusi labai graži pilis, kuri komunų laikais buvo sugriauta, bet jos niekas nemano atstatyti, nes būtų netikslinga.

Tačiau Lietuvos Valdovų rūmai atstatomi pasiremiant visai kitais argumentais. 1799 m. Rusijos caras įsakė Lietuvos Valdovų rūmų griuvėsius nugriauti, siekdamas panaikinti svarbiausią Lietuvos valstybingumo ženklą, simbolį, ir galutinai ištrinti Lietuvos valstybę ne tik iš visų politinių Europos žemėlapių, bet ir iš žmonių atminties. Žvelgiant į istorinį kontekstą, tiesiog būtina buvo šiuos rūmus atstatyti, nes atstatoma tai, ką caras ir Vilniaus generolai gubernatoriai griovė.

Kai valdovas – operos fanas

ML. Lietuva atstatydama Valdovų rūmus atkuria savo istorinę savigarbą, bet daliai piliečių atrodo, kad šios savigarbos kaina – pernelyg didelė. Tuojau pradėdama skaičiuoti, kiek tas valstybinis orumas ir tautinė savigarba turėtų kainuoti ir ar nepermokame.

G. Mikelinis. Pamėginkime pažvelgti ir kiek kitu kampu. Kalbėdami apie XVII a. pirmoje pusėje Vilniuje pastatytas pirmąsias operas, lietuviai prisimena italų kompozitorių Marką

kompozitoriui atminti Galezėje nuo 2001 m. kasmet vyksta muzikos festivaliai, atliekami paties M. Skakio ir to meto kitų italų kompozitorių kūriniai.

ML. Ką žinome apie Marko Skakio kūrybą ir veiklą?

G. Mikelinis. Žinome, kad Italijoje mokėsi pas kompozitorių ir vargonininką Džiovanį Frančesko Anerį

aptardavo operos scenarijų ir partitūrą, dalyvaudavo repeticijose, domėjosi kostiumais, dekoracijomis, siūsdavo pasiuntinius į kitus kraštus samdyti artistų.

Žinoma, kad M. Skakis kūrė įvairių žanrų vokalinę ir instrumentinę muziką, polichorinius ir mišių kūrinius, madrigalus, motetus, dalyvaudavo

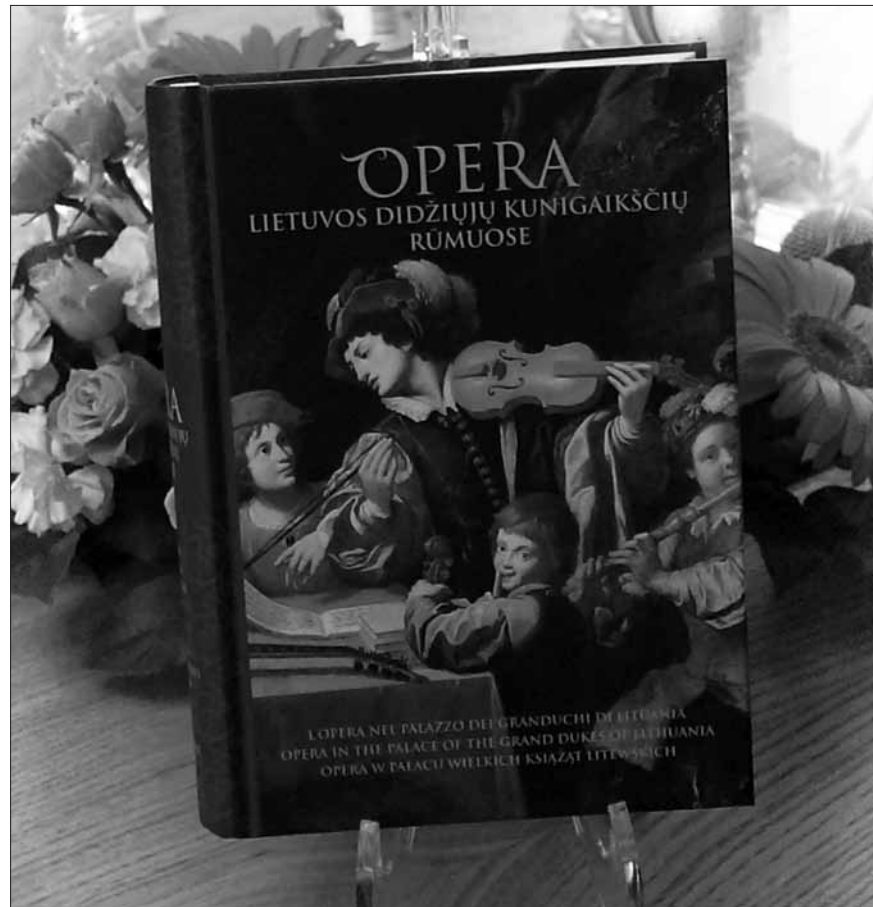
dromeda“ („L'Andromeda“, 1644 m.) ir „Apviltoji Kirkė“ („Circe deluse“, 1648 m.). Neabejoju, kad šioje aplinkoje tie antram gyvenimui prikelti muzikiniai paminklai turėtų didelį pasisekimą, sukeltų ir platesnį tarptautinį atgarsį. Argi to nereikia Lietuvai?

ML. Kai kuriems tautiečiams vis dar tenka aiškinti elementarius dalykus.

G. Mikelinis. Lietuvoje gyvena nemažai mano pažįstamų ir giminačių, kurie buvo visiškai abejingi Valdovų rūmų atstatymui, o kai kurie net ir priešiški nusiteikę. Kartą turėjau svečių, ir, pasinaudojęs artima pažintimi su muziejaus direktoriumi Vydu Dolinsku, aš jo paprašiau mano svečiams parodyti atstatomus Valdovų rūmus. V. Dolinskas niekada neatsisako, aprodė rūmus, o sugrįžus namo man buvo įdomu išgirsti tų svečių komentarus. Jų nuomonė visiškai pasikeitė į priešingą: „Iš tikrųjų rūmus atstatyti buvo tikslinga, nes pavyko atkurti ne tik mūrus, bet visą juos supusią atmosferą“.

Esu tikras, kad daugybė žmonių skeptiškai nusiteikę šių rūmų atžvilgiu tik todėl, kad niekada Valdovų rūmų renginiuose nėra buvę, su jų atstatymu nesuipažinę, o sprendžia iš to, ką perskaito laikraščiuose.

Suprantama, dalis skeptikų blogai vertina atstatomus rūmus ne dėl objektyvių, bet dėl politinių priežasčių.

XVII amžiaus italų operos ištakoms Lietuvoje skirta ši meniškai parengta knyga

(Giovanni Francesco Anerio). 1621 m. M. Skakis atvyko į Varšuvą, kur būsimoji karaliaus Vladislovo Vazos (1595–1648) dvare buvo smuikininkas. Vladislovą Vazą karūnavus Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Vladislavu IV, M. Skakis 1633 m. paskiriamas karališkosios kapelos kapelmeisteriu. Kadangi Vla-

ivairių spektaklių pastatymuose ir dvare pramogoms skirtuose renginiuose. 1633 m. išleistas karaliui Vladislavui IV Vazai dedikuotas kompozitoriaus mišių rinkinys. Su M. Skakio vardu susiję ir pirmosios Vilniuje pastatytos itališkos operos. 1649 m. pablogėjęs sveikatai M. Skakis grįžo į Italiją, rašė teorinius ir poleminius darbus, mokytojavo.

Tikriausiai Vilniui pavyks užmegzti ryšius ir su San Severino Markės miestu, kuriame gimė ir mirė pirmųjų Vilniuje pastatytų operų tekstų autorius Virdžilijus Pučitelis (Virgilio Puccitelli, miręs 1654 m.). Arba štai kad ir pirmasis Vilniuje dirbęs scenografas ir mašinerijos vadovas Agostinas Ločis (Agostino Locci), be kurio sceninių efektų ir „stebuklų“ sunku įsivaizduoti *dramma per musica*, t. y. ankstyvąją operą baroko epochoje.

Tai štai įsivaizduokime, kad Vilniuje publika rinksis į pirmą kartą šiame mieste 1636 m. rugsėjo 4 d. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmuose pastatytą operą „Elenos pagrobimas“ („Il ratto di Helena“), kurios muziką veikiausiai parašė Marko Skakis, o gal ir keli kūrėjai, bet šis kompozitorius tikrai ją atliko su karališkąja kapela. Man sunku įsivaizduoti, kad ši opera būtų pastatyta Vilniaus operos ir baletų teatre, bet buvusios Žemutinės pilies teritorijoje atstatytuose Valdovų rūmuose, autentiškoje aplinkoje tai būtų nuostabu.

Tą patį galima pasakyti ir apie kitas XVII a. Vilniuje rodytas operas – „An-

Parmos universiteto profesorius Gvidas Mikelinis (Guido Michelini)

Skakį (Marco Scacchi, 1602 – 1685), karališkosios kapelos Vilniuje vadovą. Galimas dalykas, jis buvo ir pirmųjų LDK sostinėje Vilniuje pastatytų operų muzikos autorius. Dabar nuolat girdžiu: kaip būtų gerai, jei pavyktų užmegzti ryšius su Marko Skakio gimtuoju Galezės miesteliu Italijoje. Šiam

dislovas vienintelis iš Vazų dinastijos ne tik dažnai lankėsi Vilniuje, bet ir rezidavo šiame mieste, tai su karaliumi keliavo ir jo muzikantai, aktoriai. Neatsitiktinai būtent Vilniuje buvo pastatytos pirmosios Lietuvoje itališkos operos. Kaip didelis operos ir spektaklių mėgėjas karalius asmeniškai

Kas sieja lietuvius ir italus

ML. Pastebėta, kad skepticizmas – tai nacionalinė lietuvių sporto šaka. Mums būdinga ardytis dėl politinių simpatijų ir antipatijų, kartais partinė priklausomybė mums svarbiau už tiesą ir teisybę. Tuo skiriamės nuo Sokrato, kuris pasirinko cikutos nuodų taurę, bet neišdavė savo principų ir tiesos, kuriai visą gyvenimą buvo ištikimas.

G. Mikelinis. Išties, jei tik iniciatyva kyla ne iš bendraminčio ar bendrapartiečio, tai iniciatyva bloga ir išdedama į šuns dienas. Bet tai ne vien lietuvių, bet ir italų savybė – galiu užtikrinti. Manau, kad tai siejasi ne su tautos ypatybe, o su katalikų ideologija.

ML. Būtinai turite šį teiginį išplėtoti.

G. Mikelinis. Nesakau, kad tai neigiamas dalykas, aš net drįsčiau teigti jog kartu ir teigiamas. Senųjų tekstų tyrinėjimai man padėjo neblogai susipažinti su liuteroniškų kraštų kultūra, įpročiais, mąstymo būdu. Liuteroniškose šalyse Bažnyčia buvo tarsi valstybė, nes Bažnyčios vadovas paprastai būdavo ir valstybės „galva“. Prisiminkime Prūsijos kunigaikštį Albrechtą Brandenburgietį (1490–1568), kuris buvo svarbiausias Prūsijos kunigaikštystės religinis autoritetas. Kaip paskutinysis Vokiečių ordino didysis magistras 1525 m. jis paskelbė Vokiečių ordino valstybę pasaulietine Prūsijos kunigaikštyste, priėmė evangelikų liuteronų tikėjimą,

Vilniaus Žemutinės pilies teatre skambėjusių muziką atliko Nora Petročenko (sopranas) ir Vaiva Eidukaitytė-Storastienė (klavesinas)

o pats tapo Prūsijos kunigaikščiu. Visai panašiai buvo Anglijoje, kur valstybės ir Bažnyčios vadovas buvo viename asmenyje. Didžiosios Britanijos karalienė yra ir Anglikonų Bažnyčios „galva“.

Kitaip buvo katalikiškuose kraštuose – Italijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, kur tokio susitapatavimo nebuvo. Bažnyčia šiuose kraštuose dažnai eidavo sau, o valstybė – sau. Nuolat vykdavo tam tikra diskusija ir tekdavo ieškoti tam tikro sutarimo. Nieko panašaus nebuvo ir negalėjo būti stačiatikių Rusijoje, vėliau Rusijoje, kur stačiatikių Bažnyčia privalėjo paklusti carui ir valstybės dominavimui. O katalikų kraštuose Bažnyčia niekada netarnavo nei didžiajam kunigaikščiui, nei karaliui, nes buvo lyg valstybės valstybėje, savo bažnytinę valdžią turėdama Romoje. Aišku, Bažnyčia bendradarbiavo su pasaulietine valdžia, kaip ir pastaroji nuolat ieškojo sąlyčio su dvasine valdžia.

Net ir vadinamojo socializmo laikais pagrindinis Katalikų Bažnyčios autoritetas sėdėjo juk ne Maskvoje, bet Vatikane, Romoje. Turėti tokio tarpautinio autoriteto ir centro paramą net ir sovietiniais laikais Lietuvai buvo svarbu. Katalikiškose šalyse todėl ir galėjo išsivystyti polemė, diskusinė dvasia, kadangi nuo seno egzistavo tarsi du poliai – Valstybė ir Bažnyčia. Taip galėjo plėtotis ir pasireikšti daugiau skirtingų nuomonių, pozicijų, ką sunku įsivaizduoti liuteroniškuose kraštuose ir visiškai neįmanoma stačiatikių Rusijoje.

ML. *Ar tai reiškia, kad ir mūsų pačioje valstybingumo sanklodoje ir tautų charakteryje esama diskusinio užtaiso, mūsų kraujas verda polemė ugnimi, mums būtina išsilieti diskusijose?*

G. Mikelinis. Tokį broožą pastebiu Lietuvoje, Lenkijoje, Italijoje, bet ne Vokietijoje, kur tokios polemikos daug mažiau.

ML. *Vokietijoje didesnė autoriteto galia ir svoris?*

G. Mikelinis. Aš tai siečiau su liuteroniška gyvenimo tradicija, nors Vokietijoje esama ir katalikų.

ML. *LDK gyvavo bajoriškoji demokratijos samprata. Bajoriškosios „laisvės“ vedė į nuolatines diskusijas ir nesuskalbėmą – diskusijas dėl diskusijų. Kiek ši bajoriškoji gyvenimo tradicija galėjo paveikti ir mūsų etninės tautos charakterį? O gal dingo be pėdsako?*

G. Mikelinis. Man sunku atsakyti, nesu taip gerai susipažinęs su Lietuvos bajorų istorija.

ML. *Kaip šiandien galėtume savo istoriniais privalumais – tikrais ar įsivaizduotais, pasinaudoti?*

G. Mikelinis. Italijoje bent jau neigiamų tautos broožų žaboti nepavyksta. Normalioje visuomenėje svarbu turėti įvairių nuomonių, sveiką opoziciją. Juk ir visai neseni istorijos pavyzdžiai ką mums rodo? Buvusioje Tarybų Sąjungoje demokratijos procesų didžiausi skatintojai ir entuziastai vis dėlto buvo lietuviai, bet ne estai ar latviai, juo labiau ne stačiatikiai rusai. Imperijos braškėjimas prasidėjo nuo Lietuvos ir iš istorijos paveldėta patirtis suvaidino savo vaidmenį.

ML. *Jūs tą suvokėte pabendraves ne vieną dešimtmetį su lietuviais, gal ir Jūsų žmona lietuvė Birutė čia suvaidino ne paskutinį vaidmenį? Bet dauguma italų tikriausiai net nesuprastų, apie kokius lietuvius dabar prakalbote?*

G. Mikelinis. Suprastų, o nemaža dalis ir pritartų. Atstumas ir tautos dydis ne viską lemia.

Operetinė dučės diktatūra

ML. *Lietuva istoriškai buvo svarbus katalikybės forpostas toliausiai į rytus nutolusioje Vidurio Europos dalyje. Geopoliškai mąstantys europiečiai turėtų suvokti tokio forposto reikšmę.*

G. Mikelinis. Nėra atsitiktinis dalykas, kad socialistinės sistemos Europoje griūtis prasidėjo nuo Lenkijos ir Lietuvos, iš kur prasidėdavo ir suklimai prieš Rusijos carus. Lietuvių ir lenkų nesuitaikymas su išorės diktatu mums primena ir tam tikrus šių tautų ideologijos broožus. Lietuva yra iš tų šalių, kurioje išorinė diktatūra neturėdavo didelių šansų ilgai išlikti.

ML. *Kaip ir Italijoje?*

G. Mikelinis. Italijoje buvo Benito Musolinio fašistinė diktatūra 1922–1943 m., bet aš tai pavadinau operetine diktatūra.

ML. *Tai todėl, kad pokalbj pradėjome nuo teatro, tiksliau – operos? Tiesa, dokumentinėje kino kronikoje B. Musolinį išties matome kaip komišką operetės personažą, bet kiek tie vaizdai atitinka tikrovę?*

G. Mikelinis. Iš literatūros apie itališką fašizmą žinau, kad dučės šalininkai prieš savo idėjinius priešus organizuodavo ekspedicijas, pagavę priešą versdavo gerti ricinos aliejų. Vokiečių naciai savo priešus paprasčiausiai be teatrinių efektų likviduodavo. Mano tėvas pasakojo, kad buvo pasirišęs raudoną kaklaraištį su raudonais rutuliukais, vienas fašistas priėjo, išsitraukė iš kišenės žirkles ir nukirpo kaklaraištį. Musolinio diktatūros sąlygomis Italijoje per 20 metų dėl politinių įsitikinimų žuvo apie 300 žmonių, o kiek žuvo nacistinėje Vokietijoje ar

stalininėje Tarybų Sąjungoje? Nepalyginami mastai.

Tad nors fašistinis režimas Italijoje ir buvo, bet italų mentalitetas ir būdas toks, kad nieko rimto jie negalėjo padaryti. Italas įpratęs viską spręsti savo paties galva ir autoritetų nelabai paiso.

ML. *Antrojo pasaulinio karo metais italų kareiviai tarnavo ir Vilniuje, bet rimtais kareiviais nelabai buvo laikomi. Remiuosi gyvenusiųjų karo metais Vilniuje prisiminimais.*

G. Mikelinis. Iš istorijos žinau, kad karo metais nemažai italų karių buvo dislokuoti Ukrainos teritorijoje. Jeigu vietos partizanai nutverdavo vo-

leidžiama antrą kartą kurti šeimą. Tik po 1974 m. referendumo ši įstatymo nuostata buvo pakeista. Todėl galima suprasti tuos jaunos italus, kurie nenusisekus šeimyniniam gyvenimui kitoje šalyje sukurdavo naują šeimą.

ML. *Kaip tuo metu galiojusius įstatymus buvo galima suderinti su žmogaus teisėmis? O gal tokios sąvokos ir nebuvo?*

G. Mikelinis. To meto Italijoje Katalikų Bažnyčia vykdė oficialios valstybės religijos funkcijas, o dabar Italijoje nėra oficialios valstybinės religijos. Atsimename, kad Italija buvo net patraukta į Europos žmogaus teisių (Strasbūro) teismą dėl vadinamosios „Kryžių bylos“. Strasbūro teismas 2009 m. priėmė sprendimą, kuriuo pritarė Italijos pilietės ieškiniui, jog kryžiaus simbolis Italijos mokyklose prieštarauja tėvų teisei auklėti savo vaikus be religijos. Kilo gan didelis triukšmas, diskusijos ir kitose Europos Sąjungos valstybėse. Vėliau Strasbūro teismo sprendimas buvo pakeistas tuo pagrindu, kad pasaulietiškas ir valstybės neutralumas religijų atžvilgiu neturi būti suprasstas ideologiškai, kaip būtinybė šalinti iš viešųjų erdvių religinius simbolius, nes tai jau kitas kraštutinis – pasaulietinis fundamentalizmas. Sveikas pasaulietiškas reiškia, jog nėra viena religija nėra suvokiama kaip valstybinė ir privaloma visiems. Juk kryžiaus ženklas viešose erdvėse Italijoje išsivystė iš tam tikros kultūros ir visai nereikia prievartos kitų religijų atstovams ir netikintiesiems.

Populizmas – diktatorių ginklas

ML. *Sugrįžkime prie Musolinio asmenybės – kaip ją suvokia šiandieninis*

riai darė vieną klaidą po kitos. 1929 m. Italiją užgriuvo didžiulė ekonominė krizė. Man tai gerai žinoma iš savo tėvų pasakojimų. Mano senelis buvo račius ir iki 1929 m. puikiai vertėsi. Prasidėjus krizei, senelio verslas žlugo, nes jokių užsakymų jis nesusilaukdavo. Tokio likimo žmonių Italijoje buvo labai daug. Žmonės buvo nepatenkinti, Musolinis ieškojo išeities ir 1935 m. nutarė pulti Etiopiją. Šia avantiūra dučė siekė italų dėmesį atitraukti nuo vidaus problemų. Tada Italijai ekonomines sankcijas paskelbė Didžioji Britanija, Prancūzija ir JAV. Musolinis atsidūrė nepavydėtinėje padėtyje, faktiškai jam teko rinktis – arba sąjunga su A. Hitlerio valdoma Vokietija, arba su stalinine Tarybų Sąjunga. Dučė pasirinko į sąjungininkes nacistinę Vokietiją ir Japoniją. Tai buvo jo lemtinga klaida. 1940 m. Italija įstojo į Antrąjį pasaulinį karą ir tapo pralaimėjusiaja šalimi.

Musolinis kai ką spėjo padaryti ir teigiamo. XX a. trečio dešimtmečio pab. Italijoje buvo priimta Italijos švietimo ministro Džiovani Džentilės (Giovanni Gentile) inicijuota švietimo reforma, pagal kurią buvo įvestas privalomasis 5 klasių mokslas. Ligi reformos prastuomenės vaikai mokydavosi 1–2 metus. Daugelyje šiandieninių Italijos vadovėlių nerasime šio fakto, lygiai ir to fakto, kad iki Musolinio diktatūros į universitetus neįmanoma buvo patekti vargingesnių sluoksnių jaunuoliams. Diktatūros laikais ypač gabiems jaunuoliams buvo mokamos valstybės stipendijos, po truputį jiems pradėjo vertis universitetų durys. Italijoje fašistinis režimas didžią dalimi buvo populistinis, atvirai pataikaujant plačiosioms masėms. Man atrodo, kad A. Smetonos

Melomanai tikisi, kad atstatytuose Valduvų rūmuose rampos šviesą išvys ir pirmosios Vilniuje XVII a. statytos italų operos

kietį karį, labai dažnai sušaudydavo, į nelaisvę neimdavo, bet to nebūdavo prieš italų karius. Visai kitos vertybės, nes ir italai elgėsi su priešais daug humaniščiau. Nemažai italų karių buvo paskelbti žuvusiais arba dingusiais be žinios, o tikrumoje būdavo pabėgę iš kariuomenės ir net sukūrę šeimas su vietos moterimis. Tokių meilės istorijų buvo ne viena. Buvo atvejų, kad kai kurie italai šitaip išsprendavo savo šeimynines problemas. Mat pagal to meto Italijos įstatymus italai skirtis galėjo, bet neturėjo teisės antrą kartą tuoktis. Tik mirus sutuoktiniui buvo

italas? Juk Musolinis siekė gaivinti italų istorinę savivoką, Italijai sugrąžinti Romos imperijos buvusią šlovę, kurios, girdi, verti tos imperijos palikuonys.

G. Mikelinis. XX a. Italija ir Romos imperija – tai visai skirtingi geopolitiniai dariniai. Italija galutinai susivienijo tik XIX a. antroje pusėje. Pradėjus byrėti Otomanų imperijai, Italija užgrobė ir pirmąsias kolonijas – Somalį ir Eritrėją, o 1911 m. prisijungė ir Libiją, kuri iki 1941 m. buvo Italijos kolonija.

1922 m. į valdžią Italijoje atėjo diktatorius Musolinis ir kaip visi diktato-

režimas buvo labiau autoritarinis ir vargu ar galėtų būti tiesmukai lyginamas su Musolinio režimu Italijoje.

ML. *Ne visiems italams gali patikti, ką dabar sakote.*

G. Mikelinis. Esu mokslininkas ir neturiu užsiimti populizmu, privalau kalbėti faktų kalba, analizuoti reiškinius. Nejaučiu simpatijos Musolinui ir jo režimui. Tačiau bet kurio politinio režimo vertinimas yra sudėtingas dalykas, o mokslininkas neturėtų kliautis vien savo simpatijomis ar antipatijomis.

J. Gagarino skrydžio į kosmosą 50-osioms metinėms

Jurijus Gagarinas (1934-1968) – pirmasis žmogus, pakilęs į kosmosą

Lietuvos technikos bibliotekos (LTB) teminiai prioritetai visada buvo ir bus mokslo ir technikos istorija, kultūros, pramonės paveldas, energetikos, transporto problematika. Todėl, tęsdama šias gražias tradicijas, Lietuvos technikos biblioteka (LTB) atidarė teminę leidinių parodą ir surengė archyvinių dokumentinių filmų peržiūrą paminint J. Gagarino skrydžio į kosmosą 50-ąsias metines.

logijų instituto direktorius Domantas Bručas, Ūkio ministerijos Inovacijų ir žinių visuomenės departamento vyr. specialistas Romualdas Kalytis, Kosmoso mokslo ir technologijų instituto direktorius plėtrai Saulius Lapienis, Technologijų parko „LITEPA“ direktorius Žilvinas Pukys, Lietuvos kosmoso asociacijos projektų vadovė Renata Satkauskaitė ir kt.

garsaus kosmonauto pagerbimas ir kt. Filmas buvo demonstruojamas parodos atidarymo metu gegužės 10 d. 15 val. LTB „Freskos“ galerijoje. Parodoje tarp gausaus būrio susirinkusių garbingų svečių buvo Rusijos Federacijos ambasados Lietuvoje patarėjas Zauras Letifovas, Kultūros ministerijos Tautinių mažumų skyriaus vyriausioji specialistė R. Paliukienė, Lietuvos kosmoso asociacijos direktorius Vidmantas Tomkus, Kosmoso mokslo ir technolo-

Parodos atidarymo proga kalbėjęs Kosmoso mokslo ir technologijų instituto plėtros direktorius Saulius Lapienis teigė, kad Lietuvos mokslininkai ir pramonės atstovai irgi yra įnešę indėlį į Sovietų Sąjungos kosmoso įsisavinimo istoriją, ir priminė, kad Lietuva turi du kosmonautus: lietuvių kilmės Aleksejų Jelisejevą-Kuraitį, kuris 1969 metais įžengė į kosmosą kaip kosminio laivo „Sojuz“ narys ir dalyvavo keliose sėkmingose kosmoso misijose, ir pilotą bandytoją Rimantą Antaną Stankevičių, kuris buvo įtrauktas į kosminio laivo „Buran“ įgulą, turėjusią nuskristi į kosminę stotį „Mir“, tačiau pakeitus „Mir“ eksploatacijos planus skrydis buvo atidėtas, o vėliau ir neįvyko.

„Paroda kukli, bet iškalbinga. Sudaryta nekeliant politinių klausimų, nes, mūsų manymu, mokslo ir technikos laimėjimai yra visų mūsų paveldas. J. Gagarino skrydžio data, nuo kurios pradėtas skaičiuoti žmogaus buvimas kosmose laikotarpis, yra svarbi visam pasauliui“, – kalbėjo viena iš parodos rengėjų, LTB Organizacijų aptarnavimo skyriaus vedėja Daiva Kalvaitienė. Parodai parengti buvo atliktas didžiulis darbas, bendradarbiaujant su Lietuvos centriniu valstybės archyvu buvo peržiūrėtas milžiniškas informacijos kiekis. Be to, iš atrinktų 15 dokumentinių filmų

Lietuvos technikos bibliotekoje, minint J. Gagarino skrydžio į kosmosą 50-ąsias metines kalba Zauras Letifovas

Organizuoti parodą pasiūlė pedagogė ir projektų vadovė Larisa Motiejūnienė, ideją palaikė Rusijos Federacijos ambasada Lietuvoje, o ją realizavo Lietuvos technikos biblioteka (konkrečiai – Lietuvos technikos bibliotekos Organizacijų aptarnavimo skyriaus vedėja ir Lietuvos technikos bibliotekos vyresn. bibliotekininkė) kartu su partnerine institucija – Lietuvos centriniu valstybės archyvu (LCVA). Ekspozicijoje – leidiniai įvairiomis kalbomis iš Lietuvos technikos bei kitų didžiųjų šalies bibliotekų, nuotraukos iš LCVA. Parodoje pastebėsite ir lietuviškųjų akcentų, pavydžiui, J. Gagarino vardu pavadintą gatvę (dabartinė A. Stulginskio). Dokumentiniuose kadruose taip pat užfiksuota, kaip 60-aisiais atradė J. Gagarino gatvę Vilniuje, kaip vyko istorinis

„J. Gagarino skrydis yra istorinė data, kai buvo atverti nauji horizontai, prasidėjo naujas žmonijos technikos ir žmonijos svajonių įgyvendinimo etapas“ – sakė Rusijos Federacijos ambasados Lietuvoje patarėjas Zauras Letifovas. „Tai buvo viso pasaulio įvykis, viso pasaulio domėjimasis juo ir pasaulio noras bendrauti su pirmuoju žmogumi kosmose tik patvirtino tai. Mes, būdami J. Gagarino tėvynainiais, tuo didžiuojamės. Džiugu ir tai, kad ir dabartiniai mokiniai žino kosmoso įsisavinimo istoriją ir tokias pavardes, kaip J. Gagarinas, V. Tereškova, S. Korovliovas. Tikėtina, kad ir Lietuvos moksleiviai, aplankę parodą, sužinos kažką naujo ir įdomaus, galbūt tai jiems bus postūmis tapti mokslininku ir dirbti kosmoso srityje“, – tęsė Zauras Letifovas.

apie J. Gagarino skrydį buvo sukurtas vienas 12 minučių filmas, kurį sumontavo LCVA Kino dokumentų skyriaus specialistai. Filmą parodos lankytojai gali peržiūrėti LTB Elektroninės informacijos skaitlykloje II a.

Paroda veiks iki gegužės 31 d. LTB „Freskos“ galerijoje II a. Darbo laikas nuo 8 iki 19 val., išskyrus šeštadienį ir sekmadienį, įėjimas nemokamas. Filmą apie J. Gagariną galima peržiūrėti LTB Elektroninės informacijos skaitlykloje II a.

Daiva KALVAITIENĖ
Lietuvos technikos bibliotekos
Organizacijų aptarnavimo skyriaus
vedėja

Renata SATKAUSKAITĖ
Lietuvos kosmoso asociacijos
projektų vadovė

Konferencija apie mokslometriją

A. Trumpienė, E. Šegždienė, B. Railienė, J. Stanaitytė

Dr. Birutė RAILIENĖ

Lietuvos mokslo periodikos asociacija (LMPA) ir Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija (LMBA) balandžio 29 d. Lietuvos Respublikos Seimo rūmų Konferencijų salėje surengė konferenciją „Mokslometrijos darbo įrankiai: ką apie juos žinome ir kaip juos naudojame“. Pranešimus skaitė Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Gamtos tyrimų centro (GTC) skyriaus vedėja A. Trumpienė ir LMAVB VU Teorinės fizikos ir astronomijos skyriaus vedėja E. Šegždienė. Šiame renginyje buvo tęsiamas sumanymas populiarinti mokslometrijos metodus ir tyrimus (apie tai buvo nutarta 12-ojoje Vilniaus knygų mugėje, Lietuvos mokslo periodikos asociacijos surengtame seminare „Bibliometrija ir jos svarba Lietuvos mokslininkams ir mokslo institucijoms“). Kadangi mokslometrija yra platesnė sąvoka, apimanti ir pačią bibliometriją, ir mokslinės veiklos statistiką, finansavimą, mokslo politikos pagrindimo klausimus ir pan., buvo nutarta išplėsti naujo renginio tematiką.

Konferencijos tikslas – supažindinti Lietuvos akademinę bendruomenę su užsienyje paplitusiais mokslometrijos įrankiais, parodyti jų praktinį pritaikymą akademinėse institucijose bei mokslininkų kasdienėje veikloje. Renginyje susirinko mokslininkai, mokslo politikos formuotojai, mokslo vertintojai, prorektorai, institucijų mokslo skyrių darbuotojai, bibliotekininkai ir visi, besidomintys šia tema. Jų pasirodė žymiai daugiau, nei organizatoriai tikėjosi, todėl iš numatytos VGTU salės renginys buvo perkeltas į erdvesnę salę LR Seime.

Konferencijos dalyvius pasveikino LMPA pirmininkas prof. habil. dr. R. Kirvaitis ir LMBA pirmininkė E. Banionytė, įžanginį žodį tarė moderatorius prof. habil. dr. G. Tamulaitis.

LMAVB skyriaus GTC vedėja Audrė Trumpienė pranešime „Mokslometrija: teorija, šaltiniai, metodai“ apžvelgė pagrindines metodo sąvokas (indeksus, rodiklius, įrankius, reitingavimą), supažindino su *Nature* žurnalo atlikta mokslininkų apklausa, kuria buvo siekta sužinoti pačių mokslininkų nuomonę apie vertinimo rodiklius.

Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas, VU Matematikos ir informatikos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas habil. dr. Rimas Norvaiša pranešime „Žurnalų cituojamumo indeksas ir akademinė etika“ kalbėjo apie problemas, kylančias sureikšminus pačius rodiklius, kai mokslo kokybės

vertinimui naudojami cituojamumu grindžiami mokslometriniai rodikliai; apžvelgė pasaulinę matematikos žurnalų leidybos patirtį ir naujausius šios srities tyrimų rezultatus.

LMAVB skyriaus VU TFAI vedėja Eglė Šegždienė pranešime „Citavimo ryšių grafinis atvaizdavimas Thomson Reuters Web of Science (WoS) duomenų bazėje“ pademonstravo konkrečių Lietuvos mokslininkų straipsnių citavimo žemėlapius, įvardijo šių paslaugų naudą konkrečiam autoriui.

KTU bibliotekos Informacinių paslaugų skyriaus vedėja dr. Gintarė Tautkevičienė pranešime „Mokslininkų bendradarbiavimo grafinis vaizdavimas su Pajek sistema“ demonstravo didelių socialinių tinklų analizės galimybes. Pajek programa gali būti analizuojami mokslinio bendradarbiavimo, bendraautorystės, citavimo ir kt. duomenys.

VU Matematikos ir informatikos instituto direktoriaus pavaduotojas dr. Saulius Maskeliūnas pranešime „Lietuvos mokslo produkcijos vertinimo įtaka Lietuvos mokslo žurnalų leidybai“ apžvelgė mokslo ir studijų institucijų mokslinės produkcijos vertinimo metodikų kaitą, Lietuvos mokslinių žurnalų pokyčius nuo 2002 metų. Buvo paminėta, kad tyrinėjimams nepaminoma yra LMAVB sukurta ir palaikoma Lietuvos mokslinės periodikos lentelė.

LMPA valdybos pirmininkė, VGTU leidyklos direktorė Eleonora Dagienė pranešime „Publish or Perish programa“ išsamiai paaiškino, kaip taikydami šią laisvai prieinamą programą, naudojančią *Google Scholar* ir kituose interneto šaltiniuose randamus duomenis apie mokslines publikacijas, galime sužinoti įvairius autorių mokslometrinis rodiklius.

Jūratė Stanaitytė pranešime „Mokslometrija šiandienos tyrėjo portfelyje: gerosios praktikos mokslo institucijose paieškos“ trumpai apžvelgė Švedijos mokslo institucijų patirtį, pateikė argumentų dėl mokslometrijos vietos integralioje žinių organizacijoje.

Konferencijos dalyviai turėjo galimybę užduoti pranešėjams klausimus, diskutuoti ir nesivarginti konspektuojant patikusias pranešimų tezes – artimiausiu metu visas pranešimų skaidres bus galima pamatyti LMPA bei LMBA svetainėse, metų pabaigoje konferencijos medžiaga bus išspausdinta moksliniame žurnale „Mokslo ir technikos raida“ (<http://www.est.vgtu.lt/index.php/est>). Konferencijos pranešimų skaidres galima rasti čia <http://www.moksloperiodika.lt/lt/naujienos/68-mokslometrija.html>

Paminėtos 1831-ųjų metų sukilimo 180-osios metinės

Tatjana SUPRUNOVIČ

2011 m. kovo 25 d. Signatarų namuose vyko 1831-ųjų metų sukilimo 180-ųjų metinių paminėjimas, kurį inicijavo Vilniaus Senamiesčio vidurinės mokyklos istorijos mokytojas, istorijos mokslų magistras bajoras Žilvinas Radavičius ir Jungtinių tautų organizacijos Lietuvos asociacijos direktorė bajoraitė Jūratė Landsbergytė.

Renginyje dalyvavo LR Seimo narė Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė, aktorius Tomas Vaisieta, Emilijos Pliaterytės atminimo draugijos vicepirmininkas Linas Janulevičius, pianistas, kraštotylininkas Andžej Pilecki, Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos narė, dailininkė Emilija Gaspariūnaitė-Taločkienė, Lietuvos rusų bajorų susirinkimo narės: vicepirmininkė, grafaite Elizaveta Orlova, tarybos narė, Prancūzijos tarptautinio kompozitorių festivalio diplomantė Lidija Koroliova, Greta Fedorčenko (Zablockaja) – Respublikinio rusų poezijos konkurso laureatė, savo kūrybą pristačiusi Čekijoje, Lenkijoje, Rusijoje (Sankt-Peterburge). Prie šio renginio organizavimo prisidėjo Vilniaus Senamiesčio vidurinės mokyklos mokytojai Danutė Binkulienė, Ingrida Sosnovskienė, Ana Jarovskaja, Viktoras Isajevs su mokiniais, Valdovų rūmų paramos fondo valdybos narys Edmundas Kulikauskas, žurnalistė Halina Jodkialo, vertėja, publicistė Irena Tumavičiūtė, kiti garbingi svečiai, kuriuos draugiškai priėmė Signatarų namų vedėja Meilutė Peikštenienė, istorikės Sandra Germanavičiūtė bei Rasa Ivanauskienė.

Minėjimą sudarė dvi dalys – pirmojoje susipažinome su Lietuvos nepriklausomybės akto signatarų Jono Basanavičiaus (1851–1927), Petro Klimo (1891–1969) ir kt. biografijomis, pamatė daugybę įdomių eksponatų, nuotraukų, politikų asmeninių daiktų ir valstybės apdovanojimų, prisiminė kokiomis aplinkybėmis buvo siekiama laisvės. Antroji dalis buvo skirta maloniems pamąstymams, istorinius faktus įkomponuojant į savotišką kultūrinę erdvę.

Renginys buvo labai įdomus: jame nestigo nei istorinių faktų, nei gyvos lietuvių ir rusų kalbomis atliktos muzikos, poezijos, dramos... Nebuvo nuobodu, nes organizatoriai penktadienio popietę stengėsi neperkrauti svečių dokumentiniais faktais.

Savo įžanginėje kalboje Žilvinas Radavičius sakė, kad renginys Signatarų namuose buvo surengtas neatsitiktinai: siekta supažindinti žmones su Lietuvos nepriklausomybės kovomis 1918 ir 1831 metais, kad būtų galima palyginti kovotojų už laisvę strategiją. Esą tai praplečia istorijos žinias ir skatina pilietiškumą...

Prisiminė grafaite Emiliją Pliaterytę (1806–1831), Antaną Gelgaudą (1792–1831) ir kitus sukilėlius.

Teigė, kad 1831 m. sukilimas prasidėjo 1830 m. lapkričio 29 d. Lenkijoje, nes tiek šios šalies, tiek Lietuvos šviesuomenę įtakojo tuometiniai politiniai įvykiai Europoje. Lenkijoje būta nepasitenkinimo 1815 m. konstitucijos ribojimu, Rusijos valdžios ketinimu panaudoti Lenkijos kariuomenę įsiveržimui į Belgiją ir Prancūziją, carizmo politika apskritai. Buvo siekiama atkurti Lietuvos–Lenkijos

Emilija Pliaterytė

valstybę, kurią 1772, 1793 ir 1795 m. pasidalijo Prūsija, Austrija ir Rusija.

Nepaisant carinės valdžios siekio žūbtūt užkirsti kelią sukilimui Lietuvoje, jis prasidėjo 1831 m. kovo 26 d. Raseinių apskrityje. Balandžio mėnesį sukilėliai užėmė didžiąją Lietuvos dalį, tačiau savo pozicijas prarado po nesėkmingų kovų dėl Vilniaus balandžio mėn. 17–24 d. ir kovų su gavusios pastiprinimą Rusijos kariuomene.

Sukilimo pasekmės Lietuvai buvo skaudžios, nes carinė valdžia 1832 m. uždarė Vilniaus universitetą, daugelis sukilėlių neteko dvarų ir buvo ištremti į Sibirą. Katalikų Bažnyčia neteko dalies vienuolynų ir kito nekilnojamojo turto...

Jūratė Landsbergytė teigė, kad šis sukilimas skaudžiai palietė daugelį sukilėlių, kurie buvo priversti palikti Lietuvą. Ji fortepionu atliko Frederiko Šopeno (1810–1849) „Mazurką“.

Ana Jarovskaja su mokiniais

Sukilimo istorijos ir pilietiškumo temą toliau tęsė LR Seimo narė Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė. Pasak parlamentarės, mūsų tautos istorija – tai kovų už laisvę, už teisę būti savimi, gyventi savo žemėje, būti laisviems istorija. Ir XIX amžius paženklinas carinės Rusijos priespauda...

„Tada sukilimo mes nelaimėjome, nes pralaimėjome fiziškai daug stipresnei Rusijos kariuomenei, tačiau morališkai mes laikėmės ir tūkstančiai tada

kovojusių lietuvių, kaip ir minėjo istorikas, buvo ištremti, emigravo, daug buvo nužudytų... Žvelgdama į beveik dvejų šimtmečių istoriją, noriu pastebėti, kad laisvės kovos visuomet vyksta dviem frontais: pirmasis frontas yra tiesioginiai susirėmimai, mūšiai, didžiulės netektys, kitas frontas yra ideologinis. Tada vyksta kova ideologinėje plotmėje“.

Numalšinus 1831-ųjų metų sukilimą, buvo vykdoma nutautinimo politika, skaudžiai smogusi Lietuvos kultūriniam gyvenimui: apribota Bažnyčios veikla, siekta ištrinti iš žmonių žinojimo ir atmin-

ties Lietuvos vardą, tačiau būtent šiame kontekste mes atsilaikėme ir carinės Rusijos vykdyta nutautinimo politika davė priešingus rezultatus. XIX a. antroje pusėje subrendo dar vienas – 1863 m. sukilimas. Steigėsi slaptosios daraktorių mokyklėlės, Lietuvoje atsirado unikalus reiškinys – knygnešystė. Visiems šiems dalykams atsirasti reikėjo pilietiškumo, drąsos. Laisvės gynimas – tai didelis patriotizmo aktas. Tam reikalingas sąmoningas žmogaus apsisprendimas, tvirta pozicija neteisybės akivaizdoje. Šios savybės kovoje dėl laisvės dominavo ir 1918 m. bei vėlesnėse kovose. Sovietmečiu negalėjome laisvai kalbėti apie savo tautos laisvės kovas, nors turbūt ne vieno iš mūsų prosenelių šaknys glūdi tose istorinėse ištakose ir turbūt ne vieno giminaitis dalyvavo šiose laisvės kovose. Jų tarpe buvo ir vienas iš parlamentarės bočių iš tėvo pusės, kuris dalyvavo 1863 m. sukilime. Kitas iš mamos pusės buvo

1831 metų sukilimo Lietuvoje vieni iš vadovų (iš kairės į dešinę): Ezechielis Stanevičius, Mauricijus Prozoras (dailininkas Antanas Mackevičius)

kaip pasakota šviesaus atminimo laisvės dainiaus Justino Marcinkevičiaus (1930–2011): „-Kiek rovē – neišrovė, kiek skynė – nenuskynė... Todėl, kad tu – šventovė, todėl, kad tu – Tėvynė!“

„Esame laisvi spręsti, pasirinkti, ir linkiu visiems nepamiršti šitų vertybių, idealų už kuriuos paaukota tiek daug gyvybių. Didžiukimėms savo tauta, istorija, pasirinktu laisvės keliu, kuriu ištikimai ėjome, ir toliau ženkime stipriai laikydami laisvės vėliavą“, – sakė parlamentarė.

1831 m. sukilimo temą toliau tęsė Emilijos Pliaterytės atminimo draugijos vicepirmininkas Linas Janulevičius. Pranešėjas apibūdino šį sukilimą kaip svarbų laiptelį link Lietuvos valstybingumo: „Tai buvo ir romantiškas, ir pesimizmu persmelktas, ir herojiškas laikotarpis – tas XIX amžius. Rytuose dar buvo labai niūru, o Vakaruose jau buvo kilęs gaisras...“

Linas Janulevičius su pagarba prisiminė didžiuosius sukilėlius, tarp jų Emiliją Pliaterytę, šį sukilimą palaikiusius Vilniaus universiteto studentus, daugelio kurių likimai po susirėmimų su carinės Rusijos kariuomene ir sukilimo buvo tragiški.

Jūratė Landsbergytė fortepionu atliko M. K. O g i n s k i o (1765–1833) polonezą „Atsisveikinimas su Tėvynė“. Ypač įdomią kalbą pasakė aktorius Tomas Vaisieta. Panaudodamas vaidybos elementus jis padarė literatūrinę ekskursiją po Lietuvą...

– „Mėgstat važinėti?

Tai pradėsime nuo mūsų

Mažosios Lietuvos, bet nuo didžiojo poeto! Kas pasakys kas yra didžiausias Mažosios Lietuvos ir visos Lietuvos poetas?“ Kristijonas Donelaitis! Tai nuo jo ir pradėsime“. Aktorius perskaitė šio poeto poemą „Metai“ ištrauką, savotiškai nukeliaudamas į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriją, nes didžiojoje Lietuvoje poeto apdainuoti žmonės gyveno panašiai... Vėliau aktorius „nukeliavo“ į Suvalkiją. Perskaitė Marcelijaus Martinaičio (g. 1936 m.)

eilėraščių „Tėvynė“, bei Salomėjos Nėries (1904–1945) eilėraščių ciklo „M. K. Čiurlionio paveikslų motyvais“ du eilėraščius – „Šaulys“ ir „Draugystė“.

Renginį praturtino Lietuvos rusų bajorų susirinkimo narių – Elizavetos Orlovos, Lidijos Koroliovos ir Gretos Fedorčenko (Zablockaja) pasirodymas. Grafaite Elizaveta Orlova prancūziškai atliko „Grafičienės ariją“ iš Piotro Čaikovskio operos „Pikų dama“, bei Editos Piaf (Edith Piaf) dainą „Non je ne regrette rien“.

Lidija Koroliova atliko savo kūrybos kūrinių „Mūsų Lietuva“, Greta Fedorčenko rusų kalba du romansus – „Prisiminimai“, „Ne, jis tavęs nemylėjo!“, du eilėraščius, skirtus Lietuvai – „Lietuvos tūkstantmetis“, „Lietuva“.

Ypač įdomiai pasisakė pianistas ir kraštotylininkas Andžej Pilecki. Esą buvo daug Pliaterių, kurie dirbo Lietuvai ir, kaip ir daugelis pokario žmonių, jie patyrė sovietų genocidą. Jis asmeniškai palaikė ryšį su artimiausiais Emilijos Pliaterytės giminėmis. Savo ypač įdomų, informatyvų pasakojimą jis pajavairino pademonstruodamas puikius grojimo fortepionu sugebėjimus.

Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos narė, dailininkė ir poetė Emilija Gaspariūnaitė-Taločkienė pristatė savo su didinga Lietuvos praeitimi susietus meno kūrinius. Renginio pabaigoje Jūratė Landsbergytė atliko Mikalojaus Konstantino Čiurlionio (1846–1914) kūrinių „Sukilėlių giesmė“, o Žilvinas Radavičius nuoširdžiai padėkojo dalyviams, svečiams ir visiems tiems, kas prisidėjo prie šio renginio organizavimo, kurio metu, pasak Gretos Fedorčenko, žmonės praturtėjo bei paisėjo dvasiškai.

Prenumeruokite „Mokslo Lietuvą“, kad svarbiausios mokslo visuomenės naujienos pirmiausia pasiektų Jus. Tai operatyvesnė informacija nei laukti internetinio „Mokslo Lietuvos“ varianto, kuris pasirodo vėliau.

MUZIEJUJE

Anykštėnai aplankė pinigų muziejų

Vytautas RIMŠA
Svėdasiškių draugijos „Alaušas“
tarybos narys, atsakingas už
mokslinę veiklą

Pasaulio anykštėnų bendrija (PAB), įkurta 1992 m. Anykščiuose (pirm. akademikas Antanas Tyla), ir jos struktūriniai padaliniai, atlieka reikšmingą kultūros bei švietimo darbą. Itin aktyviai šioje srityje darbuojasi vienas didžiausių PAB padalinių – Vilniaus anykštėnų sambūris (VAS, pirm. Rita Virbalienė), savo veiklą pradėjęs 2006 m. sostinėje.

Sambūrio kultūrinių ir kraštotyrinių priemonių planuose kasmet numatoma daug įvairių mokslinių ir edukacinių renginių. Tai bendri, tradiciniai Valstybės nepriklausomybės dienos minėjimai Signatarų namuose; iš Vilnios regiono kilusių kraštiečių, gyvenančių sostinėje, kasmetinės, etnokultūrinės „Aukštaičių gegužinės“ Vingio parke; iškilų tėviškėnų jubiliejų minėjimai ir jų meno darbų parodos LR Seimo parodų galerijoje; lietuvių senųjų tradicijų, apeigų ir vietos tarmių vakaronės Karininkų ramovėje; kraštiečių naujų knygų pristatymai ir aptarimai Atvelykio sueigose Vilniaus universitete ar kitur ir daug kt.

Itin dažnos ir mėgstamos yra gidų lydimo ekskursijos į šakinius sostinės muziejus, kurių metu plačiau susipažįstama su jų istorija ir naujausiomis ekspozicijomis, o neretai išklašomas ir vienas kitas mokslinis specialistų pranešimas. Kasmet VAS surengia po keletą tokių išvykų. 2011 m. anykštėnai apžiūrėjo Signatarų namus ir jų ekspozicijas, lankėsi Energetikos ir technikos bei Hidrometeorologijos muziejuose, susipažino su Lietuvos Respublikos Prezidentūros pastatų ansambliu ir Šv. Kazimiero bažnyčia ir vienuolynu, o balandžio mėnesį apžiūrėjo neseniai įsikūrusį ir pradėjusį veikti Lietuvos banko Pinigų muziejų.

Jo pirmtakas buvo šalies nepriklausomybės atkūrimo priešaušryje įrengtas kambarėlis, kuriame tilpo keli įvairių laikotarpių lietuviškų pinigų stendai. Juos galėjo apžiūrėti visi banko klientai ir svečiai. Viskas iš esmės pasikeitė pradėjus banke įgyvendinti seniai čia sklandžiusią Pinigų muziejaus kūrimo idėją. Dabar, atlikus pastato rekonstrukciją, remontą ir įrangos darbus, muziejus įsikūrė pačiame Vilniaus centre, Lietuvos banko rūmų kompleksui priklausančiame pastate Gedimino prospekto ir Totorių gatvės sankirtoje. Jis užima du pastato aukštus – viso penkias sales (bendras plotas daugiau kaip 300 kv. m.), skirtas vien ekspozicijoms ir lankytojams. Duris pirmiesiems svečiams muziejus atvėrė 1999 m., o oficialus ekspozicijos atidarymas įvyko 2010 m. gruodžio 21 dieną. Pirmieji ją apžiūrėjo žurnalistai, paskui – Lietuvos banko padalinių vadovai, muziejų vadovai ir muziejūninkai, kultūros darbuotojai, pinigų kolekcininkai, o galiausiai visi kiti norintys asmenys.

Šiuo metu muziejuje dirba keturi specialistai. Jie rūpinasi pinigų raidos moksliniais tyrimais, ekspozicijų priežiūra ir atnaujinimu, teikia paslaugas ir informaciją lankytojams. Su jais visuomet galima susitarti (telefonu ar el. paštu) dėl pageidaujamos ekskursijos laiko (dirba antradieniais – penktadieniais), jos trukmės, gido paslaugų ar

pranešimo. Šių metų balandį, iš anksto susitarus, banko ekonomistė Janina Baublienė ir muziejaus darbuotoja Aušra Skardžiukienė visas čia įrengtas ekspozicijas profesionaliai pristatė Vilniaus anykštėnams. Jas apžiūrėti panorą daug VAS narių, tad teko sudaryti grupes ir apie ekspoziciją pasakoti du kartus, kad tokia gausiame kraštiečių būryje visi galėtų matyti eksponatus.

Ekspozicija įrengta per du aukštus ir yra sudaryta teminiu principu. Visos penkios muziejaus salės turi pagrindines ir siauresnes temas (potemes). Jos gerai apgalvotos, moksliškai pagrįstos ir sudaro bendrą sistemą. Kiekvienas lankytojas čia gali daug sužinoti apie šalies ir užsienio valstybių pinigus. Tokiu pat principu iš muziejaus fondų lankytojams yra rodomi ir būdingiausi, geriausiai kiekviena tema atitinkantys eksponatai.

Muziejus turi turtingus fondus. Iš viso čia priskaičiuojama apie 42 tūkst. eksponatų, tad jų sistemimas, priežiūra ar atranka parodomis nėra toks paprastas dalykas – tam reikia daug specialių žinių. Minėtos vertybės įgytos įvairiais būdais. Daugiausia jų – nupirktos, kitos gautos iš banko departamentų ar dovanotos. Antai, iš visų valstybių pakviestų nacionalinių centrinių bankų, savo pinigų, esančių apyvartoje pavyzdžiui muziejui atsiuntė 70, o iš jų 50 – gan įdomių. Nemažai eksponatų taip pat dovanojo muziejaus

Stende dalis susigrąžintų XVIII–XX a. auksinių juvelyrinių buitės dirbinių

svečiai, numizmatikai ar kiti asmenys. Pavyzdžiui, karo ir pokario laikotarpio kai kurių valstybių banknotų atsiuntė Lietuvos emigrantai, kinų pinigų rinkinius ir progines monetas perdavė buvęs Valdybos pirmininkas Reinoldijus Šarkinas, kuriam 8 rinkinius ir 6 progines monetas buvo įteikęs Kinijos LR nepaprastasis bei įgaliotasis ambasadorius Čen Jumingas ir t.t. Dabar fonduose yra jau tokių Lietuvos monetų, kurių nerastume jokiam kitame mūsų šalies muziejuje.

Pinigų istorijos salėje šiuo metu lankytojai yra supažindinami su pasaulio pinigų raida ir formomis – nuo kadaise pinigams naudotų grūdų iki pat moderniausių šiuolaikinių elektroninių jų formų; su pinigų istori-

jos etapais; senaisiais monetų lobiais; monetomis papuoštais juvelyriniais dirbiniais. Bankininkystės istorijos salėje pristatoma bankininkystės raida Lietuvoje nuo pirmųjų kredito įstaigų atsiradimo iki šių dienų; Lietuvos banko istorinė misija; pinigų reformos; virtuali ekspozicija „Pinigai Lietuvoje 1914–1945 m.“; nacionalinės bankininkystės žlugimas 1940 m., okupavus Lietuvą. Šiuolaikinių pinigų salėje kviečiama susipažinti su įvairiose valstybėse naudojamais banknotais ir monetomis; dabartinių lietuviškų pinigų gamyba; litų banknotų apsaugos požymiais. Lietuviškų pinigų salėje rodomos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Lietuvos Respublikos ir kitų kraštų monetos, naudotos mūsų

Susipažinę su visomis muziejaus ekspozicijomis, lankytojai įgis daug naujų žinių apie pasaulio pinigų ir bankininkystės istoriją, Lietuvos pinigų ir bankininkystės raidą nuo pirmųjų kredito įstaigų atsiradimo iki pat šių dienų. Tai pranoksta turimą siaurą supratimą apie pinigus, jų rūšis ar formas.

Muziejus taip pat stebina bei žavi lankytoją ne vien savo eksponatais, bet ir interjeru, baldais, elektroninės ir kitos įrangos, sumaniai pritaikytos žinioms turtinti, gausa. Beje, visi baldai yra pagaminti Lietuvoje. Kurdami muziejaus interjerą, ekspozicijas, menines kompozicijas, įrenginius, jų detales ir daug kitų mažosios architektūros elementų daug pasidarbavo dizaineriai Giedrė Juškinė ir Kipras Lučinskas, dailininkai ir architektai Leonas Pivoriūnas, Donatas Mockus, Antanas Gerlikas bei kt.

Tarpusavyje dera modernūs šiuolaikiški elementai su istoriniais reliktais. Antai, pailsęs lankytojas gali nevaržomas prisėsti prie čia stovinčio tarpukario banke naudoto kasininko stalo ir pan. Gausu muziejuje ir elektroninių informacinių, tarp jų – net ir moderniausių edukacinių paskirties įrengimų. Lankytojas turi galimybę ne vien apžiūrėti stendus ar susipažinti su juose esama informacija, bet ir pats įsijungti į pažinimo procesą, savarankiškai įgyti naujų žinių ar patikrinti savo žinių lygį. Čia jam ypač padeda tradicinės ir interaktyviosios mokomosios bei pažintinės žaidybinės priemonės, kurios iš stebėtojo lankytoją paverčia aktyviu pažintinio proceso dalyviu. Pavyzdžiui, metalo plokštelėje kiekvienas gali savarankiškai nusikaldinti sau suvenyrinę monetą; ant specialių svarstyklių sužinoti, kiek jis kainuotų būdamas auksinis, platininis ar sidabrinis; patikrinti kompiuteryje muziejuje įgytas žinias apie lietuviškus pinigus ir, atsakęs į klausimus, laimėti prizą – suvenyrinį banknotą su jo paties atvaizdu; dalyvauti pinigų loterijoje; UV detektoriumi sužinoti ar jo turimas banknotas yra tikras ir pan.

O kur dar virtualios ekspozicijos, dokumentiniai filmukai apie lietuviškų monetų ir banknotų kūrimą bei teminiai filmai; kur specializuota interneto prieiga ir terminalai, kuriuose lengvai galima rasti išsamios informacijos apie bet kurios iš 197 valstybių apyvartinius banknotus, jų istoriją ar naujausius eko-

nominio gyvenimo įvykius? Visa tai domina daug lankytojų, ypač – jaunimą. Specialistų nuomone, pagal savo ekspozicijų turinį ir išsamumą Pinigų muziejus dabar yra pats turtingiausias Baltijos šalyse, o pagal elektroninę bei techninę įrangą – moderniausias tarp daugelio kitų užsienio valstybių. Visi, rodos, sutaria, kad tai – puiki investicija į Lietuvos istoriją, kultūros bei žinių sklaidą.

Šių eilučių autoriui Lito ekspoziciją Lietuvos banko kambaryje teko matyti prieš daugelį metų, dar nepriklausomybės atkūrimo laikais. Tačiau viso to su nauja ekspozicija dabar net lyginti negalima! Muziejus tapo erdvesnis, modernus ir labai praturtėjęs eksponatais... O deramai susisteminti ir išdėstyti jie bei įrengtos šiuolaikinės elektroninės priemonės lankytojui teikia itin daug mokslinių pažintinių žinių apie Lietuvos ir kitų valstybių pinigų istoriją, paskirtį, raidą, rodo plačius Lietuvos tarptautinius ryšius. Šis muziejus šiandien gali deramai atlikti pažintinę, mokslo žinių populiarinimo, edukacinę, kultūrinę ir kitas svarbias funkcijas (plačiau žr.: www.pinigumuziejus.lt).

Verti lankytojo dėmesio ir aukšto poligrafijos lygio Lietuvos banko istoriniai bei informaciniai leidiniai, skirti muziejaus lankytojams, jų informavimui ir švietimui. Tai – Mortos Baužienės ir fotografo Arūno Baltėno bei Rolando Ginaičio istorinė studija „Lietuvos banko rūmai Vilniuje“ (2007 m.), lietuvių ir anglų kalbomis išspausdintas katalogas „Lietuviškos kolekcinės monetos 1993–2010“ (2010 m.), kurių autoriai dailininkai: Rytas Jonas Belevičius, Algirdas Bosas, Rūta Ona Čigriejūtė, Rimantas Eidėjus, Petras Garška, Petras Gintalas, Laura Gražnytė, Albertas Gurskas, Saulius Juozas Jarašius, Gediminas Karalius, Bronius Leonavičius, Petras Mazūras, Vytautas Narutis, Rūta Ničajienė, Vladas Ožekauskas, Liudas Parulskis, Giedrius Paulauskis, Leonas Pivoriūnas, Vladas Polikša, Evaldas Prižginas, Petras Repšys, Alfonsas Vaura, Vladas Vildžiūnas, Marius Zavadskis ir Antanas Žukauskas. Įdomus taip pat lankytojams yra ir Vidmanto Laurinavičiaus sudarytas ir lietuvių, anglų bei vokiečių kalba išleistas parodos katalogas „Pinigai tapyboje“ (2005 m.). Jame pristatomas parodai pateiktų 14-kos Lietuvos dailininkų monetų sąrašas, nuotraukos ir glaustas kiekvieno jų kūrybinės veiklos aprašymas.

Muziejaus sumanytojai yra įsitikinę, kad jį lankys daugelis mūsų šalies piliečių ir svečių. Visų pirma, moksleiviai ir studentai. Be to, savo profesines žinias čia galės gerokai pagilinti mokytojai, aukštųjų mokyklų dėstytojai ir disertacijos rašantys jaunieji mokslininkai, autentiškais faktais savo raštus praturtins istorinių knygų kūrėjai ir žurnalistai. „Vienas iš svarbiausiųjų Pinigų muziejui keliamų uždavinių, kaip sakė per jo atidarymą Lietuvos banko valdybos pirmininkas Reinoldijus Šarkinas – „plėtoti visuomenės ekonominį švietimą, puoselėti istorinį ir kultūrinį paveldą. Visiems čia turėtų būti įdomu!“

Neseniai dvi Vilniaus anykštėnų grupės, lydimo Lietuvos banko ekonomistės, kraštiečių Janinos Baublienės, aplankiusios minėtą muziejų ir apžiūrėjusios ekspozicijas bei modernią įrangą, pasiklausiusios muziejūninkės Aušros Skardžiukienės įdomaus pasakojimo, spėjo tuo įsitikinti pačios.

Nuotraukų autorius fotografas Rolandas Ginaičius

Banko ekonomistė Janina Baublienė straipsnio autoriui Vytautui Rimšai ir Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ pirmininkui Algimantui Indriūnui (viduryje) aiškina, kaip sraiginiu presu galima nusikaldinti prisiminimui skatimą

Stepono Kairio knygos pristatymas

Dr. Birutė RAILIENĖ

Balandžio 21 d. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje įvyko iškilminga knygos apie garsų prieškarinio Lietuvos inteligentą Steponą Kairį „Saka-no ue-no Japonija“ pristatymo ir įteikimo ceremonija. Prieš renginį Japonijos ambasadorė Lietuvoje J.E. Miyoko Akashi ir knygos autorei žurnalistei Kumiko Hirano, jas lydėjusioms ambasados darbuotojoms Harukai Seto ir Kristinai Simonaitytei buvo surengta ekskursija po biblioteką. Mokslinė sekretorė Leokadija Kairelienė viešniais supažindino su Bibliotekos istorija ir jos dabartimi. Viešnioms buvo parodyti vertingiausi dokumentai, saugomi Rankraščių ir Retų spaudinių skyriuose.

Renginį atidaręs bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas sveikino susirinkusius tokia abiemis šalims malonia proga – sutikti japonų kalba publikuotą veikalą apie lietuvių, parašiusį pirmą knygą apie Japoniją lietuviškai. Japonijos ambasadorė Lietuvoje J. E. Miyoko Akashi padėjo visiems susirinkusiems; taip pat tiems, kurie palaikė Japoniją ir Japonijos žmones po baisios nelaimės, įvykusios kovo 11 d. St. Kairio knygą ambasadorė

Knyga apie Steponą Kairį „Saka-no ue-no Japonija“

Lietuvoje įvyko tokiu gražiu metu – minint Lietuvos ir Japonijos diplomatinių santykių 20-mečio jubiliejų.

LR Seimo narys Juozas Olekas trumpai pristatė St. Kairį – atkreipė susirinkusiųjų dėmesį, jog mes jį pažįstame kaip inžinierių, profesorių, ilgametį Lietuvos socialdemokratų lyderį, 1905 m. Didžiojo Vilniaus Seimo, 1917 m. Vilniaus Lietuvos Konferencijos, iki 1918 m. vasario 16 dienos Lietuvos Tarybos vicepirmininką, Lietuvos Nepriklausomybės Vasario 16-osios Akto signatarą ir t. t. Ir, žinoma, kiek mažiau žinomas jo nuopelnas – knygų apie Japoniją „trilogija“.

J. Olekas sakė, jog St. Kairio knygelės – tai ir Japonijos pristatymas to meto Lietuvos žmonėms, ir taip pat naujo pavyzdžio valstybės santvarkai ieškojimas. Jis pasidžiaugė besiplėtojantiais Japonijos ir Lietuvos kultūriniais, moksliniais ir ekonominiais ryšiais. Taip pat padėkojo K. Hirano už St. Kairio atminimą ir jo indelį į mūsų tautų, valstybių bendravimo įvertinimą, bei Japonijos ambasadorėi Miyoko Akashi už šiuos St. Kairio minėjimo renginius Lietuvoje.

Knygos autorė žurnalistė Kumiko Hirano padėjo visiems, kurie padė-

jo knygai išvysti dienos šviesą, organizuoti sutiktuvių renginius. Taip pat padėkojo lietuviams už paramą ir palaikymą po žemės drebėjimo ir cunamio. Ji neabejojo, jog Japonija pakils po šios baisios nelaimės ir atkurs gražią ir stiprią valstybę. Autorė po šios nelaimės įsitikino, kad Japonijos įvaizdis, kurį St. Kairys sukūrė prieš daugiau nei 100 metų, buvo teisingas. Japonai nelaimės akivaizdoje neprašo Dievo pagalbos. Jie savo jėgomis bando ją įveikti. Autorė trumpai papasakojo, kaip susipažino su St. Kairio knygelėmis. Apie jas K. Hirano sužinojo iš Gabijos Žukauskienės, tuo metu dirbusios Lietuvos ambasadoje Tokijuje.

2009 m. apsilankiusi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje ji turėjo puikią progą iš arti susipažinti su St. Kairio knygelėmis. Trumpai papasakojusi, kokia buvo St. Kairio aprašyta tuometinė Japonija, K. Hirano sakė, kad St. Kairys nutiesė tiltą tarp dviejų šalių ir tikisi, kad ryšiai nenutrūks ir ateityje.

Kelias žodžius susirinkusiems tarė ir kiti St. Kairio fondo atstovai: LR Seimo narys Vytenis Andriukaitis ir prof. Saulius Sondeckis. Informacijos skyriaus vedėja dr. Birutė Railienė skaitė pranešimą apie 1906 m. St. Kairio išleistą knygelių apie Japoniją trilogiją, rodė Audronės Stasiukaitytės parengtas skaidres, citavo įdomesnes ištraukas iš minimų veikalų. Steponas Kairys taip yra aiškinęs apie šių knygelių rašymą:

Japonijoje yra daug daiktų, kurie verta būtų pamatyti ir pažinti. Verta būtų daugelio daiktų nuo japonų net pasimokyti ir pasekti jų pavyzdys. Turtingam visiškai nesunku tai padaryti [...]. Bet yra ir vargšui kelias su Japonija susipažinti. Apie tą šalį, jos žmones, papročius ir žmonių gyvenimą yra daug labai gerų knygų prirašyta, tik bėda – ne mūsų kalba. Todėl tą knygutę rašant norima buvo ateiti pagalbon tiems lietuviams, kuriems Japonija rūpi pažinti, bet kurie savąją kalbą temoka.

Direktorius dr. S. Narbutas kartu su autore įteikė knygas St. Kairio fondo, Vilniaus universiteto bibliotekos, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos, Lietuvos istorijos instituto, Kauno vandentiekio muziejaus, Signatarų namų, Anykščių viešiosios bibliotekos atstovams.

Knygos autorė žurnalistė Kumiko Hirano ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas

pavadino maloniu netikėtumu: toks jaunas rašytojas rašė apie tolimą šalį, kurioje net nėra buvęs. Ambasadorės nuomone, St. Kairio asmenybė padės japonams geriau pažinti Lietuvą, nes iki šiol vienintelė asmenybė, kuri iki šiol juos siejo su Lietuva buvo Čiūnė Sugihara. Ambasadorė išsakė viltį, kad ši knyga tik sustiprins santykius tarp mūsų šalių, ir kartu džiaugėsi, jog Kumiko Hirano knygos pristatymas

Leokadija Kairelienė, Rima Cicėnienė, dr. Sigitas Narbutas, Kumiko Hirano, Japonijos ambasadorė Lietuvoje J. E. Miyoko Akashi, Kristina Simonaitytė

Gvidas Mikelinis apie operos Lietuvoje ištakas, Valdovų rūmus ir Benitą Musolinį

Tokią atkurtosios Didžiosios Italijos imperiją savo neišsipildžiusiose vizijose matė diktatorius Benitas Musolinis

■ Atkelta iš 9 p.

Operetinės diktatūros tragiškas finalas

ML. Kodėl Musolinis vis dėlto pasirinko sąjungą su nacistine Vokietija, o ne su Tarybų Sąjunga? Kuo Hitleris Musoliniui atrodė patrauklesnis partneris už Staliną?

G. Mikelinis. Nuo Musolinio politinės karjeros pradžios Hitleris buvo didelis jo gerbėjas, o Vokietijoje atėjęs į valdžią savo politinės veiklos modeliu pasirinko itališkojo fašizmo pradininką Musolinį. Pastarajam bent jau iš pradžių Hitleris didesnės pagarbos nekėlė, Stalinas atrodė solidesnis lyderis. Tačiau Musolinis ir Hitleris rėmė generolo Francisco Franko režimą (1939–1975) Ispanijoje, o Tarybų Sąjunga rėmė prieš Franką kovojusias internacionalines brigadas.

ML. Dar viena sąsaja riša Musolinį ir Hitlerį. Musoliniui kelrodė žvaigždė buvo Romos imperija, o Hitleriui protą kaitino Sventosios Romos imperijos, egzistavusios nuo 962 m. iki 1806 m. (t. y. Napoleono karų), didybė. Ši imperija Vokietijoje buvo net pradėta vadinti Pirmuoju Reichu, o hitlerinės Vokietijos (1933–1945) neoficialus pavadinimas – Trečiasis Reichas turėjo propaguoti mintį apie istorinės tradicijos tęstinumą. Panašūs idealai suartina, kas būdinga Hitlerio ir Musolinio atvejui.

G. Mikelinis. Iš tiesų A. Hitleris siekė atkurti po Pirmojo pasaulinio karo prarastąjį Vokietijos vaidmenį ir prestižą Europoje. B. Musolinio siekiai tebuvo utopija, fantazijos, nieko bendro neturėjusios su realybe, nes po Pirmojo pasaulinio karo Italija nieko bendro neturėjo su senąja Romos imperija.

B. Musolinis buvo pasišovęs atstatyti senovėje Libijos turėtus ekonominius ryšius su Italija, mat ši šalis buvo Romos imperijos aruodas. Bėda ta, kad nuo Romos imperijos laikų Libijos dykuma smarkiai išsiplėtė, tad šiai šaliai tapti Italijos aruodu nebuvo jokios galimybės. B. Musoliniui mėginta aiškinti, kad Libijoje aptikti dideli naftos išteklių, bet dučė domino ne nafta, bet kviečiai, kaip kad buvo Romos imperijos laikais. Visiško trumparegiškumo ir istorijos raidos nesuvokimo pavyzdys, nes istorijos rato atgal pasukti neįmanoma.

ML. Šiuo metu Libijoje vykstant pilietiniam karui Italijos svarbiausi interesai

toje šalyje kaip tik susiję su tos šalies nafta ir gamtinėmis dujomis.

G. Mikelinis. B. Musolinio geopolitinės „įžvalgos“ buvo skirtos labiau Italijos vidiniam „vartojimui“, siekiant sutelkti tautą, nukreipti dėmesį nuo vidaus problemų. Antai vienas iš kolonijinių Italijos siekių Libijoje buvo skirtas gyventojų pertekliaus ir bedarbių sumažinimui Italijoje. 1938 m. spalį į šiaurinę Libijos dalį Italija perkėlė 20 tūkst. kolonistų, 1939 m. – dar daugiau ir 1940 m. Libijoje jau buvo įkurdinta 110 tūkst. italų, kurie sudarė apie 12 proc. visų Libijos gyventojų. Jiems teko geriausios žemės, buvo skiriamos paskolos modernioms gyvenvietėms statyti. Tai buvo Italijos fašistų projektas kuriant Didžiąją Italiją (Grande Italia), imperiją, turėjusią apimti Korsiką, Ničą, Dalmatiją, Maltą, taip pat Italijos įtakoje buvusias šalis – Albaniją, Juodkalniją, Tuniso šiaurinę dalį ir šiaurės Libiją. Jeigu toks planas būtų įgyvendintas, Italija įgytų dominuojančią padėtį Viduržemio jūroje, kaip kad Romos imperijos laikais. Šiam planui įgyvendinti sutrukdė sąjungininkų pergale Antrajame pasauliniame kare.

ML. Bet kokia išvada peršasi ir verčia nepamiršti visai nesenos XX a. istorijos: politinės ir socialinės utopijos, mažai ką bendro su realybe turinčios fantazijos politinių demagogų lūpose gali užvaldyti mases, ideologijai pajungti tautas ir atvesti ištisas valstybes ir pasaulį prie prarajos krašto. Juk būtent su tokia realybe, milijonų žmonių ir ištisų tautų tragedija žmonija ir susidūrė XX amžiuje.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2010 m. Mokslo Lietuva vykdo projektą Mokslui, visuomenei ir kultūrai. Siekama populiarinti laikraštėje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia minėtą projektą.

SUKAKTIS

Profesoriaus, ekologo Kazio Ėringio 90-mečiui skirta paroda

Rasa SPERSKIENĖ
Lietuvos mokslų akademijos
Vrublevskių bibliotekos Rankraščių
skyriaus mokslo darbuotoja

Balandžio 18–28 d. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje visuomenė galėjo susipažinti su profesoriaus, originalios kraštovaizdžio ekologijos mokyklos kūrėjo, politikos ir visuomenės veikėjo Kazio Ėringio 90-mečiui skirta paroda. Atidarydamas parodą bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas nuoširdžiai pasveikino susirinkusiuosius, įteikė gėlių profesoriaus našlei Elenai Ėringienei. Renginio dalyviams iš ekspozicijos salės persikėlus į greta esančią jaukesnę patalpą, bibliotekos direktoriaus pavaduotoja Rima Cicėnienė pakvietė K. Ėringio anukę Rūtą Grikienytę perskaityti profesoriaus buvusios bendradarbės Danguolės Panckauskienės jam dedikuotą eilėraštį. Renginio svečiai pažiūrėjo fragmentą iš filmuko apie K. Ėringio 75-mečio jubiliejų 1996 m. Savo mokslinio darbo vadovą ir mokytoją nuoširdžiai prisiminė Botanikos instituto Kraštovaizdžio ekologijos laboratorijos prof. dr. Romas Pakalnis. Šį kilnų žmogų geru žodžiu minėjo ir paskutinė K. Ėringio doktorantė Dalia Avižienė. Emocingai apie šios asmenybės nuopelnus tautai kalbėjo prof. Ona Voverienė. Kaimyną prisiminė Vinco Krėvės-Mickevičiaus memorialinio buto-muziejaus direktorius Vladas Turčinavičius. Žodžio paprašiusi profesoriaus dukra Vaiva Ėringytė, išklė K. Ėringio fondo steigimo idėją. Viena iš parodos rengėjų, Rankraščių skyriaus mokslo darbuotoja Rasa Sperskienė papasakojo apie parodos rengimą, apibūdino kai kuriuos parodoje eksponuojamus rankraščius. Renginį užbaigė profesoriaus žmona prof. habil. dr. E. Ėringienė, šiltai prisiminusi K. Ėringio gyvenimo momentus.

Šios parodos rengėjų tikslas, visų pirma, buvo pristatyti visuomenei garbaus mokslininko ir politikos bei visuomenės veikėjo K. Ėringio bibliotekai perduotus rankraštinius dokumentus, papildant juos svarbiausiomis profesoriaus publikacijomis bei publikacijomis apie jį.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus 335-tas K. Ėringio rankraščių fondas buvo sudarytas po to, kai 1993 metų pavasarį profesorius padovanojo iš JAV parvežtą dalį savo rankraštnių dokumentų. Vėliau, lankydamasis bibliotekoje, jis po truputį fondą pildė. Paskutinį kartą apsilankęs 2005 metų rudenį, jis pasidžiaugė tvarkingai saugomais dokumentais. Po K. Ėringio mirties 2006 m. pradėtas jo rankraščių laikino sąrašo sudarymas. K. Ėringio žmona Elena perdavė bibliotekai namuose likusius dokumentus. Per penkerius dar-

bo metus buvo surašyta daugiau nei 2 000 įvairios apimtys rankraštnių dokumentų. Tai tik pradinis K. Ėringio fondo tvarkymo etapas. Ateityje laukia ilgas ir kruopštus visų dokumentų aprašymo, sisteminimo, katalogavimo darbas. Dar dvi dėžės korespondencijos fondo sudarytojo valia bus atidarytos tik 2012 metais, t. y. praėjus 20 metų po jų parvežimo iš JAV. Šio dar nesutvarkyto fondo dokumentų išdavimas skaitytojams yra ribojamas.

Kazio Ėringio 90-mečio parodos ekspozicijoje rankraštnių dokumentų pagalba buvo atskleisti visi svarbiausi jo gyvenimo etapai. Eksponuotos profesoriaus tėvų, seserų, šeimos fotografijos, K. Ėringio mokslo baigimo dokumentai. Yra įdomių prieškarinio jo mokslo žemės ūkio mokykloje fotografijų, bet dėl nedidelės apimtys jos nepateko į ekspoziciją. Deja, taip pat neeksponavome ir dokumento, apie kurį K. Ėringis kalbėjo, kaip apie išgelbėjusį jam gyvybę. Tai 1939 m. Joniškėlio žemesnio-sios žemės ūkio mokyklos jam išduotas sanitaro pažymėjimas. Turėdamas šį pažymėjimą, į sovietinę kariuomenę prievarta mobilizuotas, Kazys tapo sanitaru ir nebuvo pasiūstas į priešakines fronto linijas, kaip 800 jo bendražygių lietuvių, iš kurių retas liko gyvas. Ypač akcentavome, už kokius nuopelnus gavo K. Ėringis du medalius „Už drąsą“ („За храбрость“) ir „Už kovinius nuopelnus“ („За боевые заслуги“). Tai sužeistųjų gelbėjimo iš mūšio lauko apdovanojimai. Iškalbūs parodoje neeksponuoti ir K. Ėringio atleidimo iš kariuomenės dokumentai, kurie atskleidžia, kokius trofėjus gavo sanitaras K. Ėringis už pavyzdingą tarnybą. Fronto tema profesoriui liko

skaudi visą gyvenimą, bet nepaisant to, demonstravome jo fotografiją su sovietiniais karo ir darbo apdovanojimais. Žmonos Elenos tvirtinimu, jos jis labiausiai neketė, nusifotografavo tik valdžiai primygtinai paraginus.

Įdomūs Kazio Ėringio, tuomet Ėringio, studijų dokumentai: paskaitų, lauko praktikų, bendramokslų fotografijos, paskaitų, praktikų konspektai,

viniuose soduose, netinkamą herbicidų vartojimą. Be to, profesoriaus fonde gausu valdžios institucijoms adresuotų raštų dėl krašto gamtosaugos pažeidimų. Į vieną itin reikšmingą dokumentą atkreipė dėmesį istorikas Vytautas Tininis knygoje „Sovietinė Lietuva ir jos veikėjai“. Jis pastebėjo, jog 1966 m. Lietuvos Komunistų partijos CK pirmajam sekretoriui Antanui

trinę. Tai dokumentai, atskleidžiantys didelį K. Ėringio susirūpinimą krašto ekologija ateityje, jo raštuose daug kas skamba pranašiška. Nemažai K. Ėringis išveivijoje rašė ir apie Černobilio katastrofą.

Taip pat dera paminėti lemtingą straipsnį žurnale „Mūsų gamta“, išspausdintą 1972 m., kuriame K. Ėringis su kolega Jonu Miliumi kritikavo so-

vietinės valdžios užmačias melioracijos pagalba padidinti žemės ūkio naudmenų plotus iki sunkiai, šių mokslininkų manymu, suvokiamų 400 tūkstančių hektarų. Šio straipsnio autoriai aiškiai konstatavo, jog tokių atliekamos žemės resursų respublikoje nėra. Po to sekė funkcionierių nuosprendis: nespausdinti K. Ėringio publikacijų periodinėje spaudoje. Draudimas truko iki pat profesoriaus pasitraukimo į Vakarus 1981 m.

K. Ėringio rankraščiai atskleidžia plačius profesoriaus ekologinės veiklos barus tiek sovietinėje, tiek nepriklausomoje Lietuvoje. Juos gražiai papildė gausi įvairių kraštų ikonografinė medžiaga.

Dėl vietos stokos ir problematikos platumo į parodos ekspoziciją, deja, nepateko garsiausių išveivijos lietuvių Valdo Adamkaus, Bernardo Brazdžionio, kunigo Antano Saulaičio, Broniaus Kviklio ir daugelio kitų, su kuriais palaikė ryšius K. Ėringis, autografa. Gal šiek tiek per mažai dėl tos pačios priežasties atskleista jo Lietuvos laisvinimo, propagandinė bei kultūrinė veikla išveivijoje. Kalbame apie vieno iš Lietuvos Laisvės Lygos atstovų laisvajame pasaulyje – K. Ėringio – kovos už laisvą Lietuvą dokumentus. Galbūt mažiau žinomas būtų dr. A. Statkevičiaus inicijuotas, K. Ėringio suredaguotas ir išverstas į anglų kalbą raštas Amerikos tradicijų, šeimos ir nuosavybės gynimo draugijos (TFP) Čikagos biuro direktoriui P. A. Moranui po to, kai ši draugija Vakarų pasaulyje surinko apie 5 200 000 parašų Lietuvos nepriklausomybei remti. Mažai visuomenė bus girdėjusi ir apie K. Ėringio inicijuotus laiškus JAV bei Sovietų Sąjungos prezidentams bei Romos popiežiui, kurie turėjo nemenkos reikšmės Lietuvos laisvinimo darbe.

Gausi rankraštine ir jau grįžusio į Lietuvą K. Ėringio medžiaga. Įdomūs jo veiklos krikščionių demokratų partijoje dokumentai. Didelė dalis profesoriaus tekstų dar nėra publikuoti. Jie originalūs savo problematika, paties K. Ėringio sukurtais terminais. Jis rašė apie Tėvynę, tėvo vaidmenį šeimoje, jaunimo ugdymą, reklamos žalą ir kitomis pačiomis įvairiausiomis temomis. Taip pat mėgo užrašyti išpūdžius apie aplankytus renginius, taiklūs jo pažįstamų ar atsiktiktinai sutiktų žmonių apibūdinimai.

Tikimės, kad ši paroda suteikė daugiau informacijos apie šį tautai ir krašto ekologijai daug nusipelnusį žmogų.

Profesoriaus Kazio Ėringio kolega ir bendramintis dr. Romas Pakalnis prisimena...

kursiniai bei diplominiai darbai. Yra nemažai jo mokslinių daugiamečių pievų tyrinėjimų užrašų bei aspirantūros laikų Leningrade dokumentų bei fotografijų. Beje, K. Ėringio, kaip pievų specialisto, gyvenimo laikotarpis neužtruko.

Ypač svarbūs dokumentai pateko į parodos ekspozicijos dalį „Nelengvas rūpestis krašto ekologija“. Nuo 1963 m., jau dirbdamas Botanikos institute, K. Ėringis pasuko kraštovaizdžio ekologijos tyrinėjimų keliu. Jam rūpėjo viskas: reti augalai, Kuršių nerija, Nemuno delta, pelkės, ežerai, miškai, natūralios pievos, įvairaus pobūdžio gamtos draustiniai ir paminklai, uni-

Sniečkui buvo įteiktas žymiausių Lietuvos inteligentijos atstovų pasirašytas raštas, prieštaraujantis tam, kad prie Jurbarko, ant Nemuno kranto būtų pastatyta naftos perdirbimo gamykla. Pavyko surasti pirminį šio rašto variantą, parašytą Kazio Ėringio. Jį šiek tiek redagavo žurnalo „Mūsų gamta“ redaktorius Rimantas Budrys. Raštas pasiekė tikslą. Gamykla buvo pastatyta mažiau Lietuvai ekologiniu požiūriu jautresnėje vietoje – Mažeikiuose. Panašaus pobūdžio raštas yra adresuotas ir pirmajam partijos sekretoriui Petruui Griškevičiui dėl Vingio parko niokojimo, K. Ėringio surašytas kartu su R. Pakalniu.

Kazio Ėringio 90-mečiui skirtos parodos išklmėse: profesoriaus anukė Rūta Grikienytė, dukra Vaiva Ėringytė, žmona profesorė Elena Ėringienė ir kiti dalyviai

kalios vietovės, kolektyviniai sodai, net Vilniaus miesto žymiausių vietų želdiniai. K. Ėringio fonde yra ištisi ciklai fotografijų (tiesa, mažai aprašytų), iš Kauno HE apylinkių, apie dirvožemio eroziją, įvairių žinybų piktnaudžiavimą statant savo poilsia vietas gražiausiose vietose prie ežerų, netvarką kolekty-

Kadangi šiuo metu ne tik Lietuvai, bet ir pasauliui vėl itin aktuali tapo branduolinės energetikos grėsmė, todėl ypač įdomūs Kazio Ėringio paveldo dokumentai šia tema. Tai 1973 m. raštas apie numatomą Lietuvos taršą iki 2000 metų bei straipsnis, išspausdintas išveivijoje, apie Ignalinos atominę elek-

Jubiliejinės Kauno vardinės ir ankstyvoji Kauno istorija

Eugenijus Rūkas

Eugenijus RŪKAS
Istorikas, diplomuotas gidas,
muziejininkas

2011-ieji Kaunui – vėl jubiliejiniai. Prieš 650 metų – 1361-iais – pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėtas Kauno vardas. Tai Kauno vardinės, bet ne miesto pradžia. Kauno miestas įteisintas 1408 m., kai jam buvo suteikta Magdeburgo teisės / magdeburginės savivaldos privilegija. Pastaroji – jau miesto „gimimo metriškai“. Todėl 2008-iais minėjome Kauno miesto 600 metų jubiliejų. Taigi, Kauno vardas bemaž puse šimtmečio senesnis už patį miestą.

Laikotarpis tarp 1361–1408 m. tyrinėtojų jau įvardintas kaip ankstyvoji – ikimiestiškoji – Kauno istorija. 650-osios Kauno vardo metinės – tinkama proga apžvelgti minėtą laikotarpį, jo raidą papildyti naujų publikacijų medžiaga bei išvadomis.

Kaunas: nuo legendų ir metraščių iki mokslinės istoriografijos

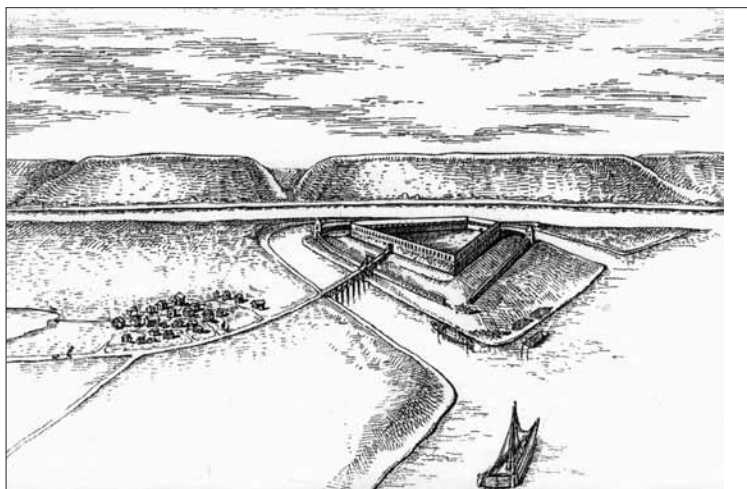
XV a. „gimė“ legenda apie lietuvių kilmę iš romėnų. Ji pateko į XVI a. pirmoje pusėje surašytą Lietuvos metraščių / Bychovco kroniką. Joje skaitome, kad Romos kunigaikščio Palemono sūnus Kūnas Nemuno ir Nevėžio upių santakoje pastatė pilį ir ją pavadino savo vardu. Legendą papildęs, savo kronikoje kartojo Motiejus Strykovičius (1582 m.), Kūno pilį „perkėlęs“ prie Nemuno ir Neries santakos, ir nurodęs, kad ilgainiui pilį imta vadinti Kaunu. Legenda rėmėsi ir XVII a. istorikas, pirmosios Lietuvos istorijos autorius Albertas Kojelavičius, XIX a. – istorikai romantikai Simonas Daukantas ir Teodoras Narbutas. Pastarasis netgi nurodė konkrečią Kauno įkūrimo datą – 1030 metai.

Šią legendą, kaip neistorinį šaltinį, XIX a. pirmasis atmetė Vilniaus universiteto prof. Joachimas Lelevelis. Jos nenaudojo pirmųjų Kauno istorijos apybraižų autoriai Juozapas Macianskis (1817 ar 1819 m.), Mykolas Balinskis (1846), Konstantinas Gukovskis (1904), bet apie Kauno pradžią jie nieko konkrečiau ir nepasakė. Tačiau 1930 m. išleistas knygos apie Kauną autorius Vytautas Bičiūnas Kūną pripažino istorine asmenybe, o 1030 metus – patikima Kauno įkūrimo data.

1931 m. švedų kalbininkas, Uppsalos universiteto prof. Richardas Ekblomas iškėlė naują hipotezę, jog senasis Kaunas *Kaniyu* ar *Kanynu* vardu paminėtas arabų geografo ir kartografo Muchamado al-Idrisio veikale, žinomame „Rogerio knygos“ vardu, baigtame rašyti 1154 m. Tačiau al-Idrisio (gyvenusi ir dirbusi Sicilijoje) žinių apie Šiaurės ir Rytų Europą patikimumu stipriai abejojama, kadangi

Žvilgsnis į Kauno senamiestį nuo Aleksoto kalno

Antroji Kauno pilis (apie 1404–1409 m.) Senamiestio panoramoje

jo šaltiniu galėjo būti II a. gyvenusio Klaudijaus Ptolomėjaus darbai. Jeigu taip, tai ieškoti Kauno II a. būtų ne tik beprasmiška, bet ir juokinga. Jeigu al-Idrisio žinios ir buvo vienalaikės, sieti minimus vietovardžius su Kaunu būtų galima tik turint kitų, papildomų rašytinių, kartografinių ar archeologinių šaltinių. Jie turėtų pagrįsti Kauno vietoje XII a. ar anksčiau buvus tokią reikšmingą gyvenvietę, apie kurią garsas būtų pasiekęs Siciliją. Tačiau tokių šaltinių nėra. Tiesa, Kauno piliavietėje rasti X–XII a. gyvenvietės pėdsakai. Tačiau pagal radinių kiekį, mažą jų įvairovę ir nedidelį plotą ji skiriama tik prie eilinių, trumpą laiką Vidurio Lietuvoje egzistavusių gyvenviečių. Todėl al-Idrisio minimų vietovardžių tapatinimas su Kaunu nėra pamatuotas ir gali egzistuoti tik kaip neįrodyta hipotezė.

1283 m., užvaldęs Nemuno žemumą, į Lietuvą pradėjo veržtis Vokiečių / kryžiuočių ordinas. Viena svarbiausių veržimosi kryptų buvo panemuniu aukštyn – į Lietuvos gilumą. XIV a. pirmoje pusėje (nepaisant didžiulių lietuvių pastangų) karo su kryžiuočiais veiksmų laukas nesulaikomai artėjo prie Nemuno ir Neries santakos. Tačiau nė vienas patikimas XIII–XIV a. pirmosios pusės istorijos šaltinis nei Kauno, nei jo pilies vardo tuomet nemini. Be kita ko, ir platūs archeologiniai Senamiestio tyrinėjimai neduoda

pagrindo teigti, kad XIV a. pirmojoje pusėje būtų bent kiek plačiau gyventa Nemuno ir Neries santakoje, jau nekalbant apie didesnės gyvenvietės ar miesto egzistavimą.

Tik 1361 m. Ordino heroldas Vyngandas Marburgietis savo kronikoje įrašė, kad Ordino maršalas paskyrė žygį iš Įsruties į Kauną, tačiau kryžiuočiai nesugebėjo persikelti per Nemuną. Tais pačiais metais „aukštiesiems pareigūnams įsakius ir leidus [Ragainės komtūras] brolis Henrikas iš Šioningeno [išvyko] su prisijūtais jam meistras išžvalgyti ir nustatyti Kauno pilies ir mūrų storumo, gilumo ir aukštumo [...] bei pranešti tu duomenų magistrui, nes ateinančią žiemą manė pulti Kauną“. Taigi akivaizdu, jog prie Nemuno ir Neries santakos tuomet stovėjo (buvo statoma) mūrinė pilis, kurios vardas buvo Kaunas.

Taigi, 1361 m. Kaunas pirmą kartą neabejotinai minimas amžininkų raštuose. Tai seniausia

Kauno vardo užrašymo data, tiesiogiai susijusi su pirmosios pilies statyba.

Nuo pirmosios iki antrosios pilies: ankstyvoji Kauno istorija

Archeologinių piliavietės tyrinėjimų metu (1989–2000 m.) paaiškėjo, jog pirmoji Kauno pilis buvo pastatyta nedidelės gyvenvietės, egzistavusios X–XII a., vietoje. Gyvenvietė buvo apleista gerokai anksčiau nei pradėta statyti pilis.

Literatūroje išplitusi nuomonė, jog pirmoji Kauno pilis statyta XIII a. Tačiau toks ankstyvas jos datavimas jau laikomas nepagrįstu. Apskritai, realios galimybės bei sąlygos mūrinių pilių Lietuvoje statybai susidarė ne anksčiau kaip Gedimino valdymo pabaigoje, o būtinybė iškilo po 1348 m. kryžiuočiams pralaimėto Strėvos mūšio, kai tuometis Ordino žygis į Lietuvos gilumą tapo pirma realia grėsme LDK sostinei Vilniui.

Apibendrinus tyrimų medžiagą, konstatuojama, jog pirmoji Kauno pilis statyta XIV a. antrojoje pusėje –

1359–1362 m. (datuojama kartu su paruošiamaisiais darbais). Naujosios valstybinės tvirtovės funkcija buvo ginti vandens kelią Nerimi į Vilnių bei brastas ir perkėlas, buvusias Neryje netoli santakos su Nemunu. Pilies gynybinį kompleksą sudarė pilies sienos (vidinė trapecija), priešpilis (išorinė trapecija), du bokštai jo kampuose ir fosa (gynybinis griovys) iš rytų ir pietų pusės; vakarinėje ir šiaurės vakarų pusėje buvo natūralus Neries šlaitas. Kauno pilis buvo pirmoji iš keturių mūrinių kastelio (aptvarinio) tipo pilių, pastatytų LDK XIV a. (Medininkų, Lydos ir Krėvos pilys pastatytos apie 1370–1380 m.). Būtent pilies statybos metu Ordino kronikose pirmą kartą užfiksuotas Kauno vardas.

1362 m. kovo mėn. dar nebaigta statyti pilį (nespėta pastatyti dar dviejų bokštų priešpilio kampuose) apgulė gausi, neeilinė Vokiečių ordino (ir kryžininkų iš Vakarų Europos šalių) kariuomenė. Jai vadovavo didysis magistras Winrichas von Kniprode, didysis komtūras Wolframas von Baldersheimas ir Ordino maršalas Henningas Schindekopfas. Žygyje į Kauną su savo būriais dalyvavo bene visa Ordino diduomenė – Elbingo, Christburgo, Balgos, Brandenburgo, Ragainės komtūrai, Sembos vaitas, vyskupas ir kt. Atvykti su kariuomene į Kauną liepta ir Livonijos krašto magistrui Arnoldui von Vitinghove. Po daugiau kaip mėnesį trukusių kovų pilis buvo paimta ir sugriauta. Žuvo apie 350 jos gynėjų, gynybai vadovavęs Kęstučio sūnus Vaidotas ir keliasdešimt lietuvių karių pateko į nelaisvę; sudeginta ryčiaus pilies buvusi gyvenvietė (datuojama XIV a. viduriu). Lietuvai nepavyko apginti savo naujojo gynybos forpostu, tuo tarpu kryžiuočių pergalė buvo išgarsinta visose Ordino ir Livonijos kronikose, pateko ir į Vokietijos kronikas.

Praradę pilį Nemuno ir Neries santakoje, lietuviai skubiai statė naują pilį Nemuno ir Nevėžio santakoje, Virgalės saloje. Statoma pilis gavo „Naujojo Kauno“ vardą. 1363 m. pavasarį Naująjį Kauną kryžiuočiai sudegino. Lietuvių atstatytą pilį kryžiuočiai sugriovė 1368 m. rudenį, tąkart žuvo 600 pilies gynėjų. Naująjį Kauną bandyta atstatyti ir 1369 m. pavasarį, tačiau jis vėl buvo sugriautas. Gegužės mėn. Virgalėje Ordinas pasistatė mūrinę Gotesverderio pilį. Rugsėį ją užėmė lietuviai, bet nesugriovė, o šalia pasistatė dvi naujas

■ Nukelta į 16 p.

Pirmoji Kauno pilis (1359–1362 m.). Rekonstrukcija. Vaizdas iš šiaurės. (Dail. V. Trečiokienė. In: Algirdas Žalnierius. *Pirmoji Kauno pilis // Kauno istorijos metraštinis*. T. 3. – K., 2002, p. 32)

Jubiliejinės Kauno vardinės ir ankstyvoji Kauno istorija

■ Atkelta iš 15 p.

pilis. Lapkričio mėn. kryžiuočiams vėl puolant, lietuviai pilis padegė ir susitelkė Gotesverderyje, tačiau neatsilaikė. Kovodami žuvo 54 kariai, 309 paimti į nelaisvę, kiti žuvo liepsnose.

1382 m. birželio mėn. Ordino kariuomenė, vedama maršalo Kuno von Hattensteino ir didžiojo komturro Rüdigerio von Elnerio, sudegino didvyriškai ginamą medinę Eigulių pilį (stovėjusią Eigulių piliakalnyje, dabartiniame Zaliakalnyje), nužudė 40 jos gynėjų.

1384 m. gegužės mėn. prie Senojo Kauno atvyko Ordino kariuomenė, vedama didžiojo magistro Konrado Zöllnerio von Rotensteino. Su juo buvo ir kunigaikštis Vytautas (pabėgęs pas kryžiuočius 1382 m.). Kartu atvykę Ordino meistrai per keturias savaites Nemuno ir Neries santakos saloje sugėbė pastatyti mūrinę Marienverderio pilį (patikėtą Vytautui) – galingiausią kryžiuočių pilį Lietuvos žemėje, išgarsintą visose Ordino kronikose. Bet tu pačių metų rudenį, Vytautui susitaikius su Jogaila, lietuviai Marienverderį sugriovė iki pamatų.

Aprašant pilies statybą, Johano Posilgės kronikoje paminėtas Kauno miestas, tačiau kitos Ordino kronikos miesto nemini. Apie jo egzistavimą XIV a. 8–9 dešimtmetyje neturima ir archeologinių duomenų.

Netrukus, 1385 m. rugpjūčio mėn. – naujas Ordino žygis į Lietuvą. Slėnyje prie Senojo Kauno kryžiuočiai pamatė „krašto sargyboje stovintį“ kunigaikštį Skirgailą su savo žmonėmis. Staigiai puldami kryžiuočiai užėmė ir sugriovė jo įrengtus įtvirtinimus, stovėjusius netoli piliavietės (pilies griuvėsių), matyt, upių santakos slėnyje.

1390 m. rugpjūčio pab. prie Senojo Kauno įvyko mūšis tarp kryžiuočių, vedamų Ordino maršalo **Engelhardo Rabes** ir Vytauto (antrą kartą pasitraukio į Ordiną 1389 m.), jam talkinusių žemaičių ir Skirgailos kariuomenės. Mūšyje žuvo apie 100 Skirgailos karių, į nelaisvę paimti 3 rusų kunigaikščiai, 11 bajorų, paimta apie 200 pabalnotų žirgų. Nuo Kauno jungtinė kariuomenė patraukė į Vilnių.

1391 m. rugpjūtį Ordinas surengė naują didelį žygį į Vilnių. Jo metu didysis magistras Konradas von Wallenrode savo kariuomenės riteriams ir kviestiniams svečiams Senajame Kaune suruošė „neregėtai-negirdėtai“ turtinę „garbės stalą“. Netrukus puse mylios žemiau Senojo Kauno (ties dabart. Lampėdžiais) Ordino meistrai pastatė medinę Rittersverderio pilį, kurioje Vytautas įrengė savo rezidenciją. Joje kunigaikštis iškėlė savo sesers Ringailės ir Plocko titulinio vyskupo Henriko vestuves. 1392 m. vasarą,

antrą kartą atsimesdamas nuo Ordino, Vytautas Rittersverderį sudegino. Ordino rankose liko tik Gotesverderis Virgalės saloje, kurį lietuviai užėmė 1402 m.

1398 m. su Ordinu pasirašyta Salyno taikos sutartis, tačiau 1401–1404 m. su juo vėl kariauta dėl Žemaitijos. Taigi, XIV a. antroje pusėje – XV a. prad. Kaunas ir jo apylinkės buvo nuolatinių karo veiksmų zona. Todėl galimybių atstatyti 1362 m. sugriautą Kauno pilį, matyt, nebuvo.

1401 m. pirmoje pusėje atstatyta, bet rugsėjį sudegintą Kauno pilį mini Torūnės analai ir Johano Posilgės kronika. Tačiau archeologinių tyrimų duomenys leidžia teigti, kad ant ilgai stūksojusių pirmosios pilies griuvėsių XIV a. pab. (po 1396 m.) tebuvo pastatyti apsauginiai medžio-molio įtvirtinimai, galbūt su mūriniu bokštu, kuriuos sunaikinti (artėjant didelei priešų kariuomenei) nebuvo sudėtinga. Piliavietės fosa, atrodo, nebuvo rekonstruota. Galėjo būti atstatytas tiltas per rytinę fosos dalį ir atkurta į rytus nuo pirmosios pilies buvusi gyvenvietė, sudeginta per 1362 m. pilies puolimą.

Atnaujinus kovas su Ordinu, 1401 m. apsauginiai įtvirtinimai buvo sudeginti. Aktyvūs karo veiksmai vyko iki 1403 m. Tais metais kryžiuočiai prie Kauno pasirodė paskutini

Gaila, bet į Kauno gatves turistai vis dar neplūsta

kartą. 1404 m. su Ordinu pasirašyta Racionžo taikos sutartis. Per kelerius taikingų santykių su Ordinu metus (1404–1409 m.) sudegintų įtvirtinimų vietoje pastatyta antroji Kauno pilis, dalinai pasiekusi mūsų dienas (didesnė pilies dalis nuplauta Neries). Ji minima 1409 m. lapkričio 27 d. Ragainės komturlo laiške Ordino magistrui: pilyje – 600 žmonių įgula, jai įsakyta priešintis tik nedidelėms priešų pajėgoms, o pasirodžius didelei kariuomenei, pilį liepta padegti ir pasitraukti į Trakus.

Taigi, pirmąją ir antrąją Kauno pilis skiria ne keli ar keliolika metų (literatūroje paplitusios interpretacijos), o keturi dešimtmečiai.

Po Racionžo taikos sudarymo Kaune atsirado palankios sąlygos kurtis pirkliais, amatininkams, upeiviams, vežikams ir kt. Tik reikėjo juos paskatinti. Todėl 1408 m. vasarį, lankydamasis Birštone, Vytautas paskelbė privilegiją, kuria Kauno bendruomenei suteikė magdeburginės savivaldos teisę. Valdo privilegija reiškė ankstyvosios Kauno istorijos pabaigą ir kokybiškai naujos – miesto – istorijos pradžią.

Simpoziumas „Mokslinės produkcijos žemėlapiai ir apskaita“

Simpoziumo „Mapping and measuring scientific output“ plakatas

Š. m. gegužės 10 d. visi norintieji sužinoti paskutines naujienas apie mokslinės veiklos žemėlapius bei vertinimo metodus galėjo dalyvauti Los Alamos laboratorijos mokslinės bibliotekos bei „Elsevier“ leidyklos surengtame simpoziume *Mapping and measuring scientific output* (Mokslinės produkcijos žemėlapiai ir apskaita), kuris buvo transliuojamas internetu, Webcast programa.

Pagrindinis seminaro pranešėjas buvo pasaulio mokslometrijos specialistams gerai žinomas žmogus dr. **Judžinas Garfildas** (Eugene Garfield) – Informacijos instituto (Institute of Scientific Information) įkūrėjas, citavimo rodyklės sumanytojas. Jo pranešimas „Visateksčių dokumentų išsaugojimas ir citavimo analizė“ sukėlė daug diskusijų. J. Garfildas apgailestavo, kad norint sukurti visa apimančią citavimo duomenų bazę tenka susidurti su nepaprastai

didele ir sunkiai įveikiama citavimo tradicijų įvairove. Pranešėjas kalbėjo apie savo naują kūrinių – programą HistCite, kuri yra nemokama, ją galima rasti Thomson Reuters svetainėje.

Simpoziume buvo perskaityti dar 5 pranešimai: „The Multi-dimensional Research Assessment Matrix“, **Henkas Moedas** (Henk Moed), Elsevier; „Besikuriančių mokslinių bendrijų citavimo tyrinėjimas visateksčiuose dokumentuose“, **Henris Smolas** (Henry Small), SciTech Strategies; „EigenFactor rodikliai“, **Dževinas Vestas** (Jevin West), Vašingtono universitetas; „Mokslų atlasas – kaip naviguoti, suprasti ir bendrauti naujoviškose mokslų technologijose“, **Keti Borner** (Katy Borner), Indianos universitetas; „Mokslų žemėlapiai: pasirinkimas ir pasiūla“, **Kevinas Bojakas** (Kevin Boyack), SciTech Strategies; „Vizualinis ir kognityvus mokslometrijos rodiklių vaizdavimo aprūpinimas“, **V. Bredfordas Paley** (W. Bradford Paley), Digital Image Design Incorporated; „Mokslinės kūrybos vertinimas dideliu mastu: populiarumas prieš prestižą“, **Johanas Bolenas** (Johan Bollen), Indianos universitetas.

Nesuspėjusieji išklausti pranešimų neturėtų nusiminti: „Elsevier“ leidykla pranešimų tekstus pažadėjo paskelbti specialiaame leidinyje.

Dr. B. Railienė

*O mūs šventas lietuviškas žodi,
ilgą naktį vergijoj kalėjęs,
ne kaip vergas šiandien pasirodyk,
bet kaip laisvas pavasario vėjas.*
(B. Brazdžionis)

MIELIEJI!

Visus, kas esate neabejingi
Mūsų gimtajai kalbai ir jos išsaugojimui,
kviečiame tapti
LIETUVIŲ KALBOS GYNĖJŲ SAJUNGOS nariais

Lietuvių kalbos gynėjų sąjunga – tai visuomeninė organizacija,
įkurta 2010 m. liepos 2 d. Vilniuje.

LKGS tikslai:

saugoti ne tik „natūralų“ globalizmo spaudimą,
bet ir politinį provincialaus, nacionalinę kultūrą niekinančio
liberalizmo puolimą patiriančią kalbą;
dalyvauti svarstant kalbai išylančias problemas;
teikti išvadas dėl teisės aktų, reglamentuojančių
lietuvių kalbos vartojimą ir puoselėjimą;
vykdyti stebėseną, kaip laikomasi Valstybinės kalbos įstatymo.
Pirmininkė – **Jūratė Voloskevičienė**
Ekspertų tarybos pirmininkas – prof. habil. dr. **Arnoldas Piročkinas**

Stojamasis mokestis – 10 Lt
Metinis mokestis – 10 Lt

Kontaktiniai duomenys:
Įmonės kodas 302554535, J. Jasinskio 9-402, LT-01111, Vilnius
Tel. Nr. 8 612 39305, (8-5) 262 0103
El. paštas: kalbos.gyneju.sajunga@gmail.com, jvketti@gmail.com

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Reda Latušienė, Eglė Nešukaitytė
Dizainerė Giedrė Sperskaitė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 500 egz.